

آذربایجان
(۱)

سلطان ساوالان

موغان دیلیچه

آذربایجان
(۱)

سلطان سوالان

موعان دیلیچه

* کتابین آدی : سلطان ساوالان
* یازانی : م.ع.ن. "موغان"
* ناشر : انتشارات ایرانیان
* چاپ ایلی : ۱۳۶۸
* تیراز : ۲۰۰۰ نسخه

بو اثر اتحاف اولونور

ادبیات هوسکاری . رقیه ثریائی ؛ حیات یولداشیما

کی منی بو منظومه نین یار ادیج لیغینا نشویق ائتمیشدیر

سلطان ساوالان

شیروان درهسى

قاراسۇ درهسى

محراب داشى

آفالار سؤزۈ

ائل دىلىنەن ساوالان حقىيىندە بايا تى لار

مۇغان دىلىجە

استاد سهریاریان «اولو نوناسیتیه»

يېتىمىش ايل قۇندو خىال قارتالى داغلار باشىنا
يېتىمىش ايل يازدى اوْرە كىرسۆزونو داغ-داشىنا
ھىرىن شەھرىيارى يېتىلىدى آخىر سۇن ياشىنا
ادبىن چىخىنى سئىر ائىلەدى تۇدان دوشدو

سکسن اوچ ایل و طئین بسله دیگى مرد او غولو
او توز اوچ ميليونا بالغ بيرائelin - فردا او غولو
او دلو يوردون بالassi او لمدو آخرى، دردا او غولو

او قد هر بازار دی ائلین در دینی دودان دوشدو

او چکیردی ائلینین قایغىسىنى شام و سحر
اره بىردى تىنى ، كونلوندە قالاندىقجا كدر
اىلەميشدى غىم اوْنو اىل يېرىنە الدە سپر

بیز گرو گان کیمی ، تاسیندی ! گرو دان دوشدو

آيريليقدان سوز آچان ائل آرا ، وارسته اوزان
دېلىنه هم ائلينه ، يوردونا دلبسته اوزان
«تۇر كمن چاي» بولوشوندن اوّرهىگى خسته اوزان
شمع تك شؤليلەچكىپ ياندى .. آلودان دوشدو

قوى دوشە دىللەرە شعرى-سۇزو «حيدربابا» تك
سكسن ايل چىكمەلر آلتىندا ازىلىمىشىدى دئمك
غم يئرائىتمىكلە كىچىك سىنەدە شىشمىشىدى اوّرهەك
چاتدادى باغرى، اوّرهەك يۇخلادى، هۇدان دوشدو

شمع تك ياندى وئرىب جان ولى پروانە كىمى
شعرىنىن تىللەرین ايندى داراين شانە كىمى
تاپشىرین شەرىيارى تۇرپاغا افسانە كىمى
او چدوجان، باندى نفسى «آينە هۇدان دوشدو»

او غنى طبىعلە چون پىير «مۇغان» مسىكىن ايدى
ائلىنىن دردىنى كىسىكىن قىلى تىسىكىن ايدى
ايل «كلىم» ايدى سوز و حق سوز و تك كىسىكىن ايدى

دردەباخ ! تىكىدى دۇ DAGIN، سوز و سۇدان دوشدو

أۇن سۈز

اُولۇ بير داغىن دۇشوندە ياشاماغىم ، قوْهوم - قۇنشۇنون او نا تقدىس گۆزىلە با خماقلارى و هر سۈز باشىندا اؤبىودلرىنده ، دعالارىندا و حتى قارغىشلارىندا ، او ندان آد آپارمالارى همىشە منى او قوْجامان داغىن معنوی عظمتى حقىنە دۇشونمگە وادار ائدىردى ، ھامى با بىللى دىركى خلق آراسىندا و ھابئلە زىنگىن ادبىاتىمىزدا ، معنوی و حماسى مقامە مالك اولان انسانلارىن آدلارىنى آپارمادان قاباق او لارا لايق لقبلىرى و يسا خلق اۇزو و ئەرەن آدلارى دېيىسۇنرا اۇز آدلارىنى ذكرائىدەرىك مثال اوچون :

شاھ خطائى - قوْچاق نبى - اىيگىت بابك - خان چۇبان و سائىرە

سلطان ساوالان و خان آرازدا ، اۇز معنوی عظمتلىرىنە گۆرە ائل اىجىنە بىر بؤيوڭ انسان كىمى ، جانلى ، شانلى و مقدس سانىلەمىشلار و اۇزلىرى اوچون آدلارىندان قاباق سلطان و خان لقبلىرىن آلمىشلار . نسىل دىنلىكىم ، دىلدەن دىلە ، آتا - بابالارىمىزىن سلطان ساوالان حقىنە بىزەچاتان سۈزلىر ، انسانى اوئۇن گىچمىش

اون سؤز

عظمتى حقييّنده دوشوندورور، او نون هييّتلىي گۈر كمى گۈز اۇنوندە
جانلانيير هامىدا او نو ياخيندان گۈرمىگە و زيارت ائتمىگە ماراق
يارادىر آنجاق تأسىف لرا ولسون كى بعضاً چوخ مشتاقلارين بير معشوق
كىمى زيارتىندىن محروم ائدىر .

من ايللر بُويو، گىچە-گۈندوز بو قدر تالى و عظمتلى داغ
حقييّنده دوشونمۇش، او نون ذىروه سىنه قالخماق و ياخيندان زيارت
ائتمك منيم رؤيالارىم و آرزولارىم او لموشدو آنجاق هر دۇنە
ساعتلر نلاش دان سۇنرا دېزوموم آزالىب و آياقلارىم گىتىمكدىن
قالىب ناكام، يۇرغون-آرغىن قايتىمىشدىم، او تووز يىددى ياشايىش
يازىمدا ۱۳۶۴ نجى گونش اىلى نىن دى آينىن او نىددى سىننە گىچە
بارىسى ؟ منه اۆز وئرەن قلبى حملە، آى لار بُويو منى سارسيتىدى
گىچەلر و گۈندوزلر او رەك سانجىسى چىكمك و داوا - درمانىلە
عۇمور سۆرمىك منى لاب آياقدان سالىب، ياشايىشى گۈزومە آجي
بىر حالا سالدى، بىلە بىر وضعىت دە ؟ بو ضعفە اوستۇن گلەك
اوچون ساوالانىڭتىمگى قرار آللەيم و ۱۲/۶۵ دە همىشە لىك خىال
و رؤيالارىم دۇغرولدۇ و آرزولارىم يىرىن آللەي بو موّفقىت مندە
يىنى بىر قدرت و جرئت ياراتدى اىكىنچى يول ۳۰/۵/۶۵ دە يىنە
سلطانىن ذىروه سىنه يول سالدىم آمما بودۇنە داها او رەك آغريسىندا
خبر يوخ ايدى و حيات منيم او نومە بۇتون گۈزە لىيگى ايلە اۆزومە
گۈلوردو

معالج دوقتوره مراجعه ائتمبىس ، دوقتور قلىمدىن نوار
گۇئتىرۇب و باشقا معاينەلردىن سۇنرا تعجىبلە اوْزومە باخىب
بىلە دئىدى ، سىنىن قلبىن بۆسپۇتون ساگالىب و هېچ بىرنارا حاتىلىق
گۇرۇنمۇر ، اگر بىلە گىتسە ئىكى-اوچ آيا جاق داوا درمانا احتىماج
تاپىمايا جاقسان .

من اوْنون بو مۇشتولوغۇنو اشىدىندن سۇنرا ، ئىكى كره
ساوالانىن ذىرىۋەسىنە صعود ائتمە گىمىي اوْنابىلدىرىدىم دوقتور حىزىتله
منىم اوْزومە باخىب گولومسىدە سۇنرا منى قۇجا قالايىب بومۇقىتى
اوْرە كەن تېرىك ائتقىدى ، اوْنون بو عملى ساوالان ھەندە وەرىنە
ياشىيان صاف-سادە انسانلارин ، معصوم باخىشلارىنى واللىرىمى
صداقتىلە سېخىب منه دۇنە-دۇنە : «زىيارتىن قبول اوْلسۇن» دئمك لرىنى
گۈزۈمۈن اوْنوندە جانلاندىرىدى .

بىلە بىر جىرى موقۇتلىرى نتىجەسى اوْلاراق ، سلطان ساوالان
حقىنەدە ، تحقىق لر آپارماغان باشلادىم - گۈردو كلىرىمى و اشىتىدىكلىرىمى
كاغاذ اوستونە گىتىرىدىم . دئمك ساوالان حقىنە شعر يازىيپ
ياراتماق منى اوْزونە دوغرۇ چاڭىرىدى ، آنجاق ھرواخت كى بو
قرارە گلىرىدىم ، اوْزومە بىر ضعف دۇيوب و اوْنداڭ گۈزازۇر تور دوم
بۇنلارلا بىلە جان ساگلىغىنى و سالىم باشىاشمى سلطان ساوالانا
مرحون بىلەپ و اوْزومۇ او عظمتايى داغىن وارلىغىنا بۇرجلۇ
بىلەرىدىم . هر كره ساوالانا گىتىدىب قايدىداندا سۇنرا - اوْزومە بىر

اۇن سۆز

چوخ شىئىن خاطره لەر و يىشى معلومات تۇپلايىب گىتىرىرىدىم
بو گلىب - گىتمە و يىشى-يىشى معلومات تۇپلاما ، ساواالانا
نىسبت مندە پاك بير دۇيغۇ ، صاف و شفاف بير علاقە بارادىرىدى .
بو حس لر و دۇيغولار ، دۇرمادان منى دۆمىسى كله يىب سىللەنمگە
چاغىرىرىدىلار .

بىشىلە كى ، چوخ چككىش - بىر كىشىدن سۇنرا ؛ نهایت بىر گىنچە
٦٦/٢ دا بو پۇئمانىن يسارانماسىندا ؛ بۇيۈك بىر عشق و محبّتىلە
ميدانىا قدم قويدوم و ساواالانا اولان درين محبّتىمى و ذوقىمى بىر
پۇئمانىن سۇنونا دەك قۇرودوم ، آمما قلمىمین ضعيفلىگى و
طبعىمین آخرلى اولماقاى مانع اولسدو ، او جۇركى سلطان
ساواالانى گۇرموشىدوم و داشلارىلا ، داغلارىلا ، قارىش قارىش
تۇرپاغىلا ، آخر سۇلارىلا و هابىلە طراو تلى گۈل چىچكلىرىلە
و قۇشلارىلا تانىش او لموشىدوم و يايى-يازى-كۈزۈ-قىشى ،
جۇر به جۇر گۇركىلى منظرەلرینە شاهىد او لموشىدوم ، كاغاذ
اوستۇنە گىتىرىيم ، دئمك بوكىچىك اثر بىر ماحال سۇنىولدۇن بىر اۋوچ
باشاق دىر . او لىسونكى ، وطن قىلداشلارىمدا سلطانى گۇرمگە و
اوۇن شائىننە داها گۈزەل و قدر تلى اثرلر ياراتماغا، ماراق و شۇق
يارانسىن .

ادبىاتىن كىچىك خادىمى - مۇغان

٦٧/٢/١٢

سلطان سادا لان

شہر سمندراں میں اسیں حسرہ لارس ووں

ای پھیٹ کوڑہ می چو چلو کوڑہ سیکت کوڑہ نین

ای پھیٹ کوڑہ می چو چلو کوڑہ سیکت کوڑہ نین

ای پھیٹ کوڑہ می چو چلو کوڑہ سیکت کوڑہ نین

ای پھیٹ کوڑہ می چو چلو کوڑہ سیکت کوڑہ نین

کوڑہ می چو چلو کوڑہ سیکت کوڑہ نین

سیکت کوڑہ نین

سلطان ساوان

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ساوالان ؛ باخ‌هاوالان ، در دین آلان ، چو خدو منیم تك
سشیره‌م داغ - دره‌وی ، بت - بره‌وی ، جانلا - تئیم تك
قارا ، آغلی - قاراداغلی ، قاراباغلی ، وطنیم تك
آی بوتون وارلیغى گۈچك
دەلی ۋۇرغونلارا^{*} باش چك !

آی طبیعت گۈزه‌لی چۇخلو گۈزه‌للىك گۈزو سىنسىن
هم شىرىن يازلى ، شىرىن نازلى ؛ باخىشلار سۆز و سىنسىن
نه بىلىم ! بلکە دە دۇنيادە بېشىتىن اوزو سىنسىن
كۈثىرین چىشمەسى درىاچە وە باغانلى
اتە گىن سبزه‌لی - باغانلى
گۈللرىن خۇللۇ بوداغلى

* - وورغون - عاشق

گۆز باخار کن باخىشيملا اوپورم آل ياناغين دان
 خضر نك آختاريرام آب حيانى بولاغين دان
 وارلىغىن شفتىنى⁺ بلکە امم اوگۇل دوداغين دان
 آلمادان حاجتىمى من او مقدس اوْجاغين دان
 چىكمە رم ال - آياغين دان
 قوبمارام هېچ قوجاغين دان

أُولۇ⁺⁺ سلطان ساوالان ، داغلار آراتوت اوْجا باشىن
 (١) فئچەمiliون اىلى آيدىندى قويوب دور گىرى^{*} ياشىن
 آچىق آلنин قىريشىسىسا ؛ آغارىب باش ايلە قاشىن
 يىشىن سايسىز دى تلاشىن
 چوخ ! دوشوب باشلارا داشىن
 حرمتىن وارايل آرا ، بىز لر سلطان بابا سىنسىن
 اوْزقۇچاقلارينا يول گوسترن آغشىن^{*}* خوجاسىنسىن
 دەدە قورقۇدلو او سكىن بىر ائلاتە آتاسىنسىن
 دىللرىن از بىرى ائللر آراسىنسىن
 بۇللو دردە چارا سىنسىن

+ شفت-شەد ++ اوْلۇ-بئۇوك-عەزمەتلى * گىرى-دالى-پشت سر

** آغشىن-اوْزوْغ

ساواڭىزىن اڭكىشىمە ياسايان ائلارلار

يېغىشىب باشىوا بىي دىلللى ، حسین خانلى ، مۇغانلى
خىلفەلى ، گىيلۇ ، گۈنائولى ، قاراجالى ، حاجى خانلى
اوچارودلو ، على بابالى ، اينسالى لا اينسانلى
دىبل آغىزدار ، قىلى لى ، تكلبە ، شىيخ لى ، دمىكالى
يىددى اويماق ، قارامان بىي لى ، حسن بىي لى ، كۆزانلى
بىندآلى بىي لى ، دمىرچى لى ، كۇرابازلى ، آرالى
اىلخچى ، سادات ، آداتلى لا گروسو لى ، عيسى خانلى
گىبهلى ، مىينلى سىيدلار ، آتاخانلى
شاھقلى بىي لى ، حسین حاجىلى ، نۇرۇزآلى ، زرگار
هم پىر آيواتلى ، تالىش مىكاڭىل ، آيواتلى ، جلۇدار
اردبىلىيىنده تالىش مىكاڭىلى ، تكىلە لى ، قوتلار
بىي لى ، دۇرسون خۇجالى ، مست آلى بىي لى ، ساراوا ئانلار
آى نەشۇ كەتلى ئىلبن وار

حاجى خانلى ، عُودولو ، حاجى خُوجالى ، قوجابىلى
مده جعفر قلى خانلى لا گئىكلى ، عىبىا بىلى
آلارۇو ، خلفهلى مردان ، يئككىيدلى ، كۈجابىلى
سارىخانبىلى ، ھۇمۇنلو ايله يېرىتچى رضاپىلى
حسىنکلى له جىفرلى ، بالابىلى

• • •

گۈنپاپاق ، يۇتچى ، ناسانلى ، لارىلى ، سارى نصىرلى
م خامىسىدی لا كالاشلى لا خىيۇولى لا اجىرلى
يئكەلى يىردىكى بىي باغلى ، كله سرلى ، پۇلادلى
جبىهدرلى له عربلى له مۇرادلى

• • •

آى گئىنىش سىنه سىنىن هرقارىشى سئومەلى ، آدلى
سۇرفاسى دادلى ، آبادلى

ياملافلار

هه

هر بُوجا قىسىز اته گىن بير او جو او ن تىرى يە يايلاق
چو خلو يايلاق لارينى هار دان او لار شعر يە سايماق ؟

نىچە يوز دن بير يىسىن ايستە ئىرم سئو يە ئىم آنجاق

• • •

قۇز و چو ، مالدىلى ، خرمىدانى او ج گۈرمەلى او يىماق
دۇلۇ دور قۇر دولا قۇرد بازارى ، دۇلار كىمى يار پاق
چاي گۇزو ، چاي آراسى ، چاي دۇشو ، دېك يۇرد لا آنجاق
آسيانىن قىچلى ، بۇز لوقاييا ، گۇللۇ ، گۇنىك ، آغ
منه گەلۇ ، جىورى ، آغ مسجد ، او زون يورد لا يايلاق
مۇلخۇ ، سېرسېرداوا ، تىندىرلى ، شقى ، گۇز لوجه ، بۇز داغ
نو روزون يۇردو ، دو وان داشى ، گۇنىئى لە قۇزىي او تراق
هم چو پۇرداش ، قارا تۇرپاق

بۇلاقلار مىلاد لامان ياملافتلار

شام لا يوْققوش بُولاغين ساري ، قارا ، قانلى بُولاقلار
جىئىنى ، سىلى بُولاغين آسما ، بىيغا جانلى بُولاقلار
داغ بُولاق ، بُوزلوبُولاق ، داش بُولاق آدسانلى بُولاقلار
آجى ، ائيرانلى بُولاقلار
شانلى مهمانلى بُولاقلار

گدىك لە

آى هازارمۇغ گىدىكىن ائل يوْلو بىر يئىلى گىدىك دير
پائىز ايلا يسازى هفتە گىدىتكى سئىلى گىدىك دير
سائىن يىنچىلى ، كولكلى ، دەلى سۇو فەللەي گىدىك دير
آسما بىر ائلى گىدىك دير

دەلى سۇو - دەلى اطفار فەللەي - حىلەكار - ادا وئرن

سلطان ساوالان

بير سحر سن کي؛ سمنين يو خدو و جودوندە قارانلىق
 هئچ زامان يش ائده بىلەز دەلى باغرىندا خزانلىق
 گۈزە چارپىر اوُدو هر عصر دە سىيماندا جوانلىق
 ياخشى لىق ذاتينا هوپىمۇشدو سنه ياددى يامانلىق
 بىر قارىش تورپاغىوا فىخرا ئاڭا بىر مىن آبادانلىق
 چئويرىن آنا يۇردون جنانا اوْلماسا خانلىق
 اوْلماسا يېنىڭە بورانلىق
 آز زامان قويسادۇ مانلىق

آبا دەھتەلار

نەمسىن لىندىر ئىش يۇققوشون اوْلموشساڭوْلۇستان
چاغلايان چىشىمە لرىندىر ائلەين سىنەۋى بۇستان
باخىرام چئورە نە اوْخشورگۇرورم جىنە هەريان
أَزاب ، انداب ، امير ، ارباب ، انىلى ، اندراب ، انزان
اردلان ، اردها ، ارجستان ، اجىير ، ارجە ھم ارجان
اسنهمىز ، اسگى شەھر ، انكىر ، النجق لە اسىڭران
ائورى ، ائيردى ، ايدەلى ، ائيواھ ، ايمتىجە بىلە امېنخان
اوْتپاشا، اوْرتا، اوْجغار، اوْرۇشنى، اوْجور، اوْلغان
آڭوار، آڭوارس، آلادىزىگە، آلى، آلى، آلان، آلشان
آلداشىن، آرخالى، آببىلى، آچا، آىقالا، آلمان
آغىميان، آغىنئى، آغمام، آغا يار، آغى قالا، آزغان
باللى قىشلاق، بىنەمار، باللى درە، باللى جا، بانتان
بەرەمان، بەل و باباجان
بۇدالائى، بارئى، باپيان

تَزَهُ كَهْرِيزْ لَهْ تُوْ تُونْسُوزْ ، تِپَهْ ، تَكَدَامْ لَا تَلَكَدانْ
پَيْرَ آقُومْ ، پَيْرَ نَفِيْ ، پَيْرَ آلْقَيْرَوْ لَا پَيْرَ آلْمَانْ لَا پَيْرَ آزَمانْ
پَاخْلَاوَارْ هَمْ پَتَهْ خَورْ كَنْدِيْ ، پَيْلَهْ وَرْ ، پَيْلَهْ سَهْرَانْ
پَشْنَجَهْ مَيْرْ ، پَاپَالِيْ ، پَيْرَ كَانْ
جِيَاوَانْ ، جَابَلِيْ ، جَلَالِيْ ، جَيْدَاهْ ، جِينْقِيرْلَيْ ، جَمَايِرَانْ
جَوْ مَادِيْ ، جَيْدَهْ ، جَبَهَدَرْ لَهْ جَالِيْ ، جَيْزَ قِيشَلَاغِيْ ، جَيْلَانْ
چَيْلَ گَزِيْ ، چَنْبَلِيْ ، چَنْدَابْ ، چَيْمَهْلَيْ ، چَاتَقَيْهْ ، چَيْپَقَانْ
خَنْهَقَهْ ، خَضْرَى ، خَنْهَشِيرْ ، خَيْهَرَهْكْ ، خَلْفَهَلِيْ هَمْ خَانْ
خَوْجَيْيَمْ ، خَوْشَكَهْرَى ، خَادَمَلِيْ ، خَوْرَائِيْمْ ، خَشَهَحَئِيرَانْ
دَيْرَ وَيَزِينْ ، دَاشْلَى جَا ، دُوغَانْ
دَرَآوَارْ ، دَاشْدَرَهْ ، دَيْمَانْ
دَوْمَهْلَرْ ، دَوْيَمَهْ دَاغِينْ ، دَمَدَمَهْ ، دَهْمَسْتَلِيْ ، دَورَدَانْ
دَيْولَهْسَرْ ، دَيْولَهْ ، دَابَانِلِيْ ، دَهَلِيْ لَرْ كَنْدِيْ ، دَانِيرَانْ
رَذْ ، رَضِيَيْ ، رِيْچَهْ ، رَاوَاسْجَانْ ، زِيرَاسْوْفْ ، زَئِيَوْهْ وَزَافِرَانْ
سَرْعَيْنْ ، سَالْتَاوَارْ اِيْلَا سُومَرِيْنْ ، سَرْدَاوَا ، سَمِيَانْ
سُومَا ، سُوهَا ، سُوْلَا ، سُوْغَانِلِيْ ، سَئِينْ ، سَرْدَى ، سَامِيرَانْ
شَمْسَاوَارْ ، شِيْخَلِيْ ، شَامَاسْبِيْ ، شَرَهَّوَرْ ، شَالِيْ ، شَلَهْ پَرَانْ
شُرْفَهْ ، شِينَدِيرْ شَاهِيْ ، شَيْرَوَانْ
شَاهَنْشَيْنْ ، شَاهَتِپَهْ ، شَيْرَانْ

فخر آوار ، فرضی ، فلندر ، فراگوش ، فتح علی سلطان
 قاراقاشلى ، قالاجيق ، قمچى قايا ، قوزلوجا ، قانقان
 كورابازلى ، كورائيم ، كورقالا ، كولالار ، كثري ، كولان
 كوردەد ەھ ، كوللى ، كوزه تورپاق ايله كورد ايله كرگان
 كەرهلان لا كيسالا ، كەرىز ايله كرگشە ، كليان
 كۈراوان ، كېرمى ، كازىر ، كىزە ، كۇلەن و كەرجان
 كۈل مۇغانى كەلسەن سن كۈرەسەن ، كوللى ، كۈلۈستان
 لارى ، لاي ، نىج آوا ، لەران
 لەلەلى لە لامى ، لاتران
 نيار ايله نيارا ، نير لە نمین ، نوجە دە ، نۇران
 نووقۇدى لە نووقۇدو ، نارلى ، ناراب ، نوودە ، نەكaran
 مىرنى ، مىمىند ايله مىرنى ، مادىيە ، مىنىدا ، مىزان
 وددەنۇو ، وېرسە ، وېجىنە ، واراغۇل ، ورگەساران سان
 هەملەوار ، ھۆشىنە ، ھاراسپان ، ھەمەشان ، ھەل آوا ، ھەروان
 يىشكەلى ، يۇنجالى ، يۇسران

دۇنىادا توت باشىنى چوخ اوْجا ائل اىچىرە دۇيۇنجا
بو^(۲) كىچىك چىللە نى دارغان گۇنۇن صېبھى سۇيۇنجا
سەنە بىر تۇرى تۇناق آنجاق ، گولومشك يازلى تۈرىپەنجا
چاپدىراق قاشقا ، يەھەرلى ، آت ئى مىداندا دۇيۇنجا
باشىوا تاج قوْيۇنجا
قارا داغ (۳)

ساخ دۇشون اوْلسون باخىرو دا سۇل دۇشون اوْلسون
هابىلاياق ائل ائلاتى ائللىك ايلە چئورەنە دوْلسون
ائللىرىن بىر بىر آياغوندا بىتن كۈلەرلى يۇلسون
قويمىاياق لالەلردى داغلى دۇشوندە داما سۇلسو
آل ياناق گۈللىرىن ايلە
سارى سۇنبولرىن ايلە
سەنە باخدىقىجا كۆنولدىن سىلىنىير داغلى كدرلىر
عقلى حئيران ائلە بىر سەنە كى مىنارلە هەنرلىر
گۇر گۇر آدلى بو شلالەن اوْ نياڭرا نى نظرلىر
هر آغىزدان ائشىدىر انسان اوْ ائنادە خېرىلر
بااغلانىر ائللىك ايلە وارلىغىن اوستۇندا كەملىر
گۆرۈنۈز اوْندا ظفەرلىر
او ظفەر لىردى سەحرلىر

سلطان ساوالان

خوان يغما تك آچيپ خئير اتادسترخان اتك لر
بىر گۈزەل شەھەر كە او خشور او اتك لر دە پېنك لر
نور ساچاقلار لا گۇنش يئر دە سرىپ زىلى لېچك لر
سەۋى چمن لر باشىينا چىتىينى آچمىش سەۋى بەلك لر
مېن بىزە كله بىزە نىب ،
آل ، سارى ، آغ ، ماوى * چىچك لر
ذوق آلىرى گۈللەر قوندو قجا آل - الوان كېپەنك لر
هر قده ر غارت اولا زىنتىن آرتىراو بىزە كلر
باشدا سلطان ساوالان دئورەدە بىر عەدە كومك لر
چاغرىلىرى شەنلىگە ، باخماقلابۇتون غەملى اوّرە كلر
باشساسىن گۈچۈلۈ بىلەك لر
بار و ئىرىك ئەچمىش امك لر *
باشايير شانلى دىلەك لر

* خوان يغما - توڭىشاھلارى آچان دسترخانىن آدى دىير كى قوناقلار غذاسىن
بىيەندىن سۇنۇرا بوتون و سا ئلىنى دە غارت ائدرمىشلىر
* امك - زەمت
+ دىلەك - آرزو
* ماوى - آبىرنىك

بىتىكىلىرى

بىتىكىلىرى

با مياشىل رنگلى دستەرخان آچىپ گورنە چمن لر
داغدا داشلارا سرىلمىكلە آتىب بۇي شوورن لر
كئومەجى تىك ياشايىر امنىدە يېردىن سود أمن لر
كئى باش، ايلە ايلىشىم لرسارىنىب وئىل دى گەونلر
درىلىپ يارپۇز ولا يىمىلىك ، ايلە ، بۇ يىمادهرن لر
گۈنۈ گۈندەن قىزارىر قوش اوْزومۇ تىك گۈيرن لر
گوللەن يۇنجايىسا باخدىقجا گولومسىر گۈلەين لر
غىرق دىر شنابىگە شنبىللە ، بنؤشە ، بۇدەگىن لر
قوپلايان باش ، قارا گۇناردا ، قارا ، غسای دۇنلەر
ايىدى كەھلىك اوْتو دىلر

پارے آغا جلار و مخصوصلار

شلى ، شافتالى ، ارىك لە آلى ، آرمود ايله ھېيوا
آلبالى ، توت لاسكىلاس ، فندىق ايلا گىرده كان ، آلما
او آغا جلار لا و ئىریب باش باشا يئر كۈك آرا آلچا
كۈلگەدن يئerde سریب ھر بىرى خالچا نىچە پارچا
آسلامنیب اوز شىتىلىنىدىن لوبيا ، ماش ، لې ، پاخلا
گىز لە نىب تۇرپاغىن آلتىندا چوغۇندور لا يئر آلما
گوئش آلتىندا اوزوم سرخوش اوزانمىش قانالاردا
ملکە تك مكە دە توڭموش اوزە ئىللەرى حتى
سارى سۇنبوللىرىن اوپىناتما غىلا ، بۇغدا تك آرپا
ائىلىيگەن جىشن تۇتوب دىلەدە دئىرلەر بىلە گويا :
باشا آى ذىروهسى زىبىا
نەقدەر واردى بو دۇنيا
شۇكتىن گۇن بە گۇن آرنا

“قوشلار”

آلاپاختا ، آلاشا ، چرتىكە ، دۇرنا پىيغى ، لاچىن
بېپىو ، باغرىقارا ، بۆلبول ، تۇراخاي ، ئىئى ، بىلدىيرچىن
ساغساغان لا سارى كؤينىك ، سۇقۇشۇ ، سئرچە ، سىغىرچىن
قازالاخ ، قاز ، قىجلە ، قىرغىنى ، قىزىلقوش لا گۈرىرچىن
كى گۇرورلار دۇشەنېپ هندەورە گۈل بىتلەچىن چىن
دۇشەين سۇرفانى سلطانىدى دئىرلر بىزىم ائلىچىن^{*}
سانكى رضوانى اندىيەلر ارمىن باغىنە گۈلچىن
گۈز آتىرقوشلارا نسىن
ائىلەيىر سلطانى تحسىن

* ائلىچىن – ائل اوچون

حٔا لار

گۆز ياشين مىن ياراشيق خلق ائله يىب دير اوْل اوْزوندە

آغلاغان گۆزلىيوبىن ياشى سالىب دير يۇل اوْزوندە

بىرلەشىب گاھدا او يۇللار گاه او لو ب قۇل قول اوْزوندە

ساغ اوْزوندە سۇل اوْزوندە

جىنلىچاي ، زىل كەلىپىن ، آغچايى ، قاينارجا ، ايلانلى
ائىردى ، دُورسون خُوجا ، لاي يۇندۇغا ، قۇتلارلا سامانلى
نىز ، نمین له چەكى ، ساققىزچى ، جۇرابلى ، سميالى
انه گىنده گۈرۈكمىر يارادىب آى آدى سانلى
آدى سانپىنجا ياشا ، شانلى
يامياشىل دامەنىۋە چئىشمە لرىن اولمادا جارى
ال الله وئرمە گىلە سىنديرا جاق داشلى حاصارى
بىر بئى يولىچاي ، او لا جاق ، تا جىيار بىن او لساچىخارى
خۇرخۇرون سىردىچاي ايلا آياغا سالسا نىارى
قوشولوب نۇدۇز ، اھرچايى نا گۈرسە در آوارى
پشۇو، بۇقچول، دره ئورت لانوسۇيۇن، سۇ باشى، لارى
نۇقدى لە قۇرو ، آغچالى ، آوارسىچايى ، سارى
رازلىق بىن دۇرۇش ايلە آخسا آجىچايى ناسارى
او خىۇوچايى ، ئۆيرچىن لە بالىقلىچايى ، بارى
يادىنا سالسا او نارى
سىنديرا داشلى حاصارى

خان چوبان تك گؤتورور بوردا چوباندا نشي الينده
ديل وئير شورى او ديلسيز نشي يه پشى درپشى الينده
سانكى ائل نيسكىليلنه نشي ده آپارميش پشى الينده
سسلىر ايتكىن سارا نى سۆز باشى خان تك هنى الينده
قالمايدب دير هنى الينده

• • •

كيملىرىن خلسە به نشي نشهسى مىنى تك آپارىب دير
كيملىرىن حان سماعە آپارىب قال قۇپارىب دير
سوروسولە ياماجا قوج قۇزونوگۇرنە سارىب دير
قاپالار باغرىنى بونغىمە يارىب دير
ھېيىتىندىن بو داغىن كيملىرى أبها مدا قالىب دير
كيملىرى حسرت الين يېرىپىرە حىثير تله چالىب دير
شاه خطائى لرى بوردان بۇيوك الھاملاڭ آلىب دير
دۇزومو چشور يالىشى^{٤٤} فكرە سالىب دير
ساوالانلا او جالىب دير

^{٤٤} ياماج - داغىن دۇشۇ

چشور يالىشى - انده رەۋىندر - انقلاب

سا والامين ولکانیک داعلارى

باغلايد بُوزداغى ، كېھلىك داغى ، طاۋۇس داغى ايلقار
 حاجى زال ، قىنبر آبى بُوغدوغوداغ بىرده جاناوار
 جوٽ باجى لا قوشما يىنه ، بابامقصود ايله آيغار
 قۇملى ، تىرىيەك ، دل آلى ، قاره بُورون ، اوْغلان و هازار
 قاشقا ، چال ، گۈئى ، زاغالان ال بىر اولوب ائيمە ئىب اقرار
 هىمە ئىليلىپدى قىزىيل ، گۈنلى ، شاطىير گىنبىدى اصرار
 بار دوروب سلطانا هر لحظە دىشىن لر كى ئوين وار
 مصرىن اهرامىنه تن اوچ ھرم يىنده عظمت وار
 باج آلير كىسى طاغىندان اوچا كىسى داغىن انگار
 گۈرنە گۈركەمىلى سن اى يار
 كىم ائدر حسىنىيى انكار ؟

هرم لرو ڪري

سو ياه يير گول بره يه سانکي قيزيل آدبره گول ، گول
 ايل او باندان ساري زومرو دباشيو اتو كمه ، گوموش ، گول
 ھيل آغىر داغى او ره كدن اولاد دين داها يۇنگول
 دۇن گولو سستانه گئيش سينه نين او ستوندە بىتىر گول !
 من دۇشومدە دۇشه ييم سارى قىزيل ، دن دۇلۇ سۇنبول
 كى قۇناق گلمەدە دېر ياز ، كى ، قوناق ، ياز ! گله بولبول
 بير بير حل او لا موش گول
 گول بره گول كىمى گول ، گول

آذربایجان مختصر و اعلاری

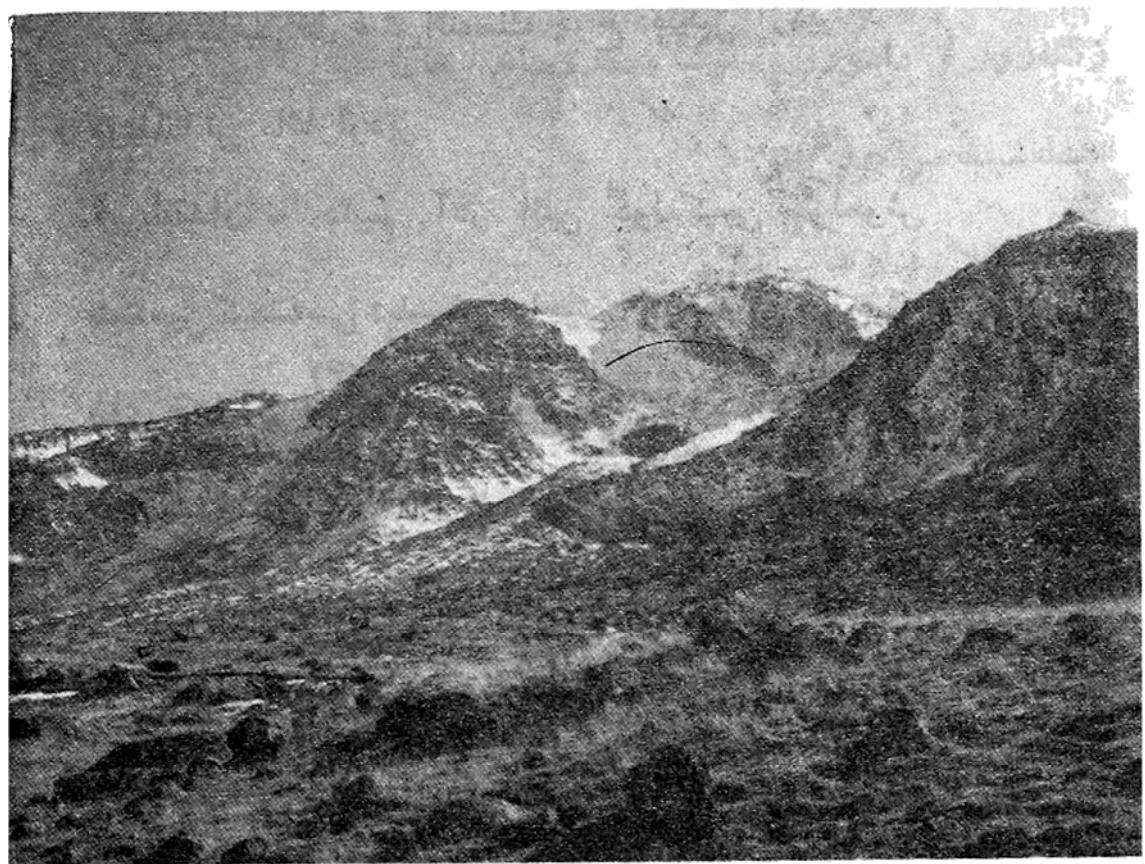
قاراگۇل آدلى گۆزۈملە باخىرام سلطانا حىيران
قولاغىم سىسىدە هاچان بس وئرەجك داغلارا فرمان ؟
جار چىكىپ ائلىك ايلە دور ماياپېرى كىمسە اوْ گۈن يىان
صلوات داغى چىكىپ قىها خۇرۇزلى دۇرا باندان
مۇرۇ دا ، سىسلەنە ماھۇرھايى لايىشا ، سلطان
قارا داغ سلطانى وئرمك لە نىشان چۈلقانان چۈلىان
مېشۇو اوْلماقلا علمدار اوْلا يام حىيرانى حىيران
على بىيى ، فرمىق ايلە غىرaran اوْلوب ھايلانا شىرaran
او گۇنىشى ، دىينىڭە دە دىنكىيلدە بەرك داشلانا قافلان
كۈشكۈرە ظولمته كۈشكار دورا قانلى بابا ، ترجان
ۋئرە سىس ترجانا ، تورخان
ناشلى ، شىشىك ، كالال ، اوْوليق ، قازان ، آغ داغ لاكىرى يىنگان
كىرىپىلىن ھ ليلا ، تۈرە جلى ، قارا داش ، آغ داش و لىنگان
ريچە ، قىندىيل ، پالىش ، اوْقشار ، لىوار ، الوند ايلە لېقوان

اوج تپه ، كلته ، لالان ، شام ين ائده قصرىنى وييران
ش مليك ايله ائده ش مليك مازۇك ، ارشد ، قاسم ، اع كان
آلاغىن ، آغلابا ، قاپلانتاي ا ، تىزىياردو را يارغان
پرى داغ لا قارى قىز ، هرمىر اوزون ائيلە يە الوان
گۈچونو او دلو دميرلى چكىجىن ساخلا بىا سىندان
منبىرىن اورقا دا قۇرماقلا دئىيە ماللا ، چلىكىان
ياشاسىن داغلارا خاقان
ساوالان تك قوجا سلطان
او بۇيۈك ، ياش ،
ايرى ، دىيكداش ،
اوجا ، آغ ، باش ، بى بى سلطان
دئىيە بلقىسە قۇراتختىنى تىز شيخ سليمان
قاضى ائتمىكلە قضاوت قۇرولسا سىبە دە دىوان
با يېزىدالدە تۇتا جام او لاڭۇر گۇر، خلە، عورىان
چئورىلىشلىرى گۈره دۇران
قوپارا قۇرخولو عصىيان
چىخا آغ گۈنلەرە انسان

باخما کرماندا یاشيرتك باشينا باغ بالاداغى
ولى زنجاندا غروريله دُوروبدور كيا داغى
گولمئش، چيلله خانا ، سارى گونشى له آقاداغى
قاراگزتك باناشيب سامبوران ايلا كوساداغى
دوستلوغۇپۇزماباجاق پيرگىزىدai ، دوستوشاداغى
پير داغ ا،الـده قارا بلله باخىر آغ باباداغى
كول تپه، گول تپه او لموش و چىچىلى ، بىناداغى
جوت هاچا ، بايقاراداغى ، دالامير ، بوزسيمناداغى
دند ايله پيرموسى داغى
قبله داغ لا ديناداغى
بىرده حيدربابا داغى
سن او داغ سان ساوالان ، ائل او بان ايله قاريشىب سان
قۇل آتىب آذراىلى قۇينونا گول تك ساريشىب سان
ساواشىب ظولمكىلە ايستى گونشلە باريشىب سان
بۆز داغ ايله ياريشىب سان
قارا داغ لا قاتىشاركىن آرارات لا تاپيشىب سان
الينى بۆزقوش ا، وئرمكىلە سەندە ياپيشىب سان
قوشاداغ لا چاپيشىب سان

بئیوک آغرى ، آلاداع ، جيلوو ، سیرازى ، قاراداش لا
جۇرۇ داغ ، باباچىچك ، عقره ، دميرنڭ قاراقاشلا
زنگەزۇر لا دامۇرۇ ، تۇپ ، دەرىداغ لا قاراخاش لا
ھىمەشىب سن على باش لا
بسوياناشلا ، اوھاماشاشلا
باخما آزغىن لارا يۈل گىتىمەدە دۆز يولدا چاشىرلار
اڭلەرين كۆركۈنە دائم بىرەلتىك داراشىرلار
يىتە نە يىشىمە يەنە هى سۆز آتىرلار ساتاشىرلار
اىلە باخ ! غم شىھسىن گۆرنىشىجە صېرىلە داشىرلار
ھەتىنلىنىدى بو داغلار يىتە بىرلىكىدە ياشىرلار
بىر بىرىلە ياناشىرلار
آبرىلىق لاساواشىرلار
بىن سۇول بىن داغلارى قان آغلا آراز قۇى سىلە دۇنسون
سىلە دۇنسون گۆزۈۋىن ياشى بىر آبىرى يۇلاچۇنسون
سېنەلرده آلىشان آبرىلىغىن تۇنقالى سۇنسون
ياڭىل سومە ! قۇرسون گۆز ياشىن اىل سىلە اوپىونسون
اورەك اھمالجا دۇيىنسون

بېر بېرىنەن آېران ائل او بامى جۇشغۇن آرازدیر
بو دىدرگىن لىگە يۇخساڭۇز وۇين قان ياشى بازدیر
ھەقىدەر ياغىنى قارغىش ائله سك چوخ دەنگىل آزدیر
شىطانا تن ناتارا زدیر
آېرىلىقدان نە دئىيم آذر ائلى گۈل كىمى سۇلموش
سېنەسىن كىمسەسى دىدىمېش ساچىنى كىمسەسى بۇلموش
واى خدا آفرىن يەن كۈرپۈسونون سىاغ گۈزونۇلموش^(۴)
آغلاب كۈرپۈكۈر اۇلموش
گۈز ياشىنەن ساوالان اورمىھە درىاچەسى دۇلموش
او شىئىرىن گۈز لەر وۇين شۇر سۇيۇنۇلموش آجىچايىدى
واى كى داغ چىشمەلرین داغلى دؤشىندىن بىزە پايدى
واى سنىن دە اورەگىن اۆز ائلىوين كۈنلۈنە تايدى
آېرىلىقدان سۆز آچىلىدى قىلمىم دە سۆز و جايدى
آغلادى منىھ ، قىلدە سۆز و مۇ دىللەرە يابىدى
چونكى كۈنلۈم دۇلۇسو نالەدى هايدى
بېر گۈنوم مىن حرام آىدى
ھەياشىم غصەدى واى دى

سلطان ساوالان

شیروان دره‌ی

اکس سند

گئدیرم سلطانین ایوانینا شیروان دره سیله
 کونلوم ایستیر تانیش او لسون بوداغین بت-بره سیله
 گوئرہ نتی^{*} لریله ، قوشلارینین آغ ، قره سیله
 او رهک ایستیر ولی بیر دیلمه دانیشسین هره سیله
 سیلدیسر مائی سره سیله
 یو عشان ایله ترمه سیله
 کهلهیک ابله فرمه سیله
 سود ، بالی لا کرمه سیله

* گوئرہ نتی - سبز پجات

شیر وان دره

منی شیر وان دره سی خبیران ائدیب اوْز گذریند
پرده - پرده بارادیسر صحنه لر انسان نظریند
گئورنە يېتىگىن يېتىپ بىوردا طبیعت هنریند
مېن هنراه يارادیب مېن ياراشىق هر اىسرىند
آيرى بىر لىذتى وار بسو درەدە ، ياز ، سحرىند
اوْلمازىن^{*} اينجە اىسلر گئورون سور هنده ورىند
دۇيور انسان اوْدا باز فيكىرىلە آنجاق بسو درىند
اوْز باشىندان آتىسىر اوْز شور و شرىند
اوْرە گىنىدىن كدرىند

بىر شەھرى دىرى بودرەخلىق اوْلو نوب هىز ادى داشدان
قالمايىپ بوردا طبیعت الى بىر لحظە تلاشدان
دۇرلو^{*} ھىكل لرى بىر بىر چىخا دىب اينجە ، تراشدان
بىرمەارتىدە كى باخسان ساسىچىر سىن گۆزو ، قاشدان
بىر شەھرى دىرى يوخ اثر بوردا كدو رتلە ساواشدان
بونا سىئىرائىلە سەھركىيم چىخا ر آنجاق ھوش باشدان
دانىشار بوردا يياواشدان

* اوْلمازىن - فيكىرى سىخما يان - خارق العاده

* دۇرلو : جور بە جور - متّوْع

بو نگارستان ائديب مانى لرى مات اوز - ائويينده
داشلارين هر چينى بير نقش دى مبهم گۈز-ائويينده
هر سۆز اوستادى اولار عاجز وواله سۆز-ائويينده
اوْدلو آه لارلا دؤلار سينه آلۇولار كۈز - ائويينده
سن دە كۈنلۈم دۈز-ائويينده

سانكى چىن ديوارى ، ديوارىنى بىلمىش فدىير افشار
ھۆس ائتمىش بونگارخانە يە باش وۇرماساغا سردار
اوْدو نادر باخان آدىلا تانىشمىشدىسىر اوْ ديوار
يىاراشار بىر ائله ديسوارە دئىن مخزن الاسرار
بو نظامى كى اوْنۇن وار

بو طبىعت الى دير داشلارى يۇنۇمش ائله مبهم
قوپىوب اوز عومرونۇ اوْ داشلارين اوْستوندە مىسلم
گۈزلەر ايشلرسە ! او ديسوارە گۈرەر لىشگەر مۇظمۇم
آياق اوستە دايىنېلار ھامىسى جىنگە مىصم
روح سىز جىملەر ائىلە او لىونور گۈزدە مجىسم
دئير انسان اوْزونە باشقىا بىر عالم دى بو عالم
بۇرج لىرعىشە چىخىپ وارلىغا قامتىلر او لىوب خىم
پۇخسا بىد قىلغىسى دير بورداباشىر باپك خىرم
چولغا يىر شىك منى هىرم
باشقىا عالمدى بو عالم

وْحَادَةٌ

او قوشون او لمایا آدلیم اُلو سرورلریمیزدیر ؟

هم جوانشیرلریمیز هم قوجامان ارلریمیزدیر

جاویدان ، شهورک میز بابک و آذر لریمیزدیر

آذینین عصمتى ، تورخان کیمی مهترلریمیزدیر

با کوراوغلو ، نبی تک کارلى دلاورلریمیزدیر

با حسین خان لا عەم اوغلو کیمی حیدرلریمیزدیر

شانلى عسگرلریمیزدیر

گۆز اونۇنده اولارىن هر بىرى بىر سردارا بىنزىرس

بىرى باقرخانا ، بىنزىرس بىرىسى ستارا ، بىنزىرس

بىرىيده مستبدى خوار ائلهىسن جبارا ، بىنزىرس

بىرى كنگرلى كرييم خان دى اونسا بىر پارا بىنزىرس

او كى عاصىم كىمى و قرىلە دۇرۇب سالارا ، بىنزىرس

بىرى مسيو ، حاجى خان لا بىرىيده طومسارا ، بىنزىرس

چوخلارى آسلاما ، بىنزىرس ، چوخودا سردارا ، بىنزىرس

بىر نگارخانىدە ظاھيردە او بىر دېوارا بىنزىرس

گۈللەنېب گۈلزارا بىنزىرس

قارقال

گورورەم بىر قاييانىن اوستە دايىانمىش قۇجا قارقال

اودا داشدان يۇنولوب واي بونە احوال بونە تمثال ؟

بابكىن قارتالى بو اولمايا ؟ دورموش بىلە بىحال ؟

قوپارىر سىنەدە جىنجال

منى ، جانا باشا بىرسال

گۈرەسەن كېملەرە ابھاملى سؤاللار فاش اولوبدور

او لاما باشك اولىندىن سۇراڭۈزلىرى ياش اولوبدور

حىتم ائدىب باشك اولوبدور كى آياقلار باش اولوبدور

داشلارا سىرداش اولوبدور

غىرتىندىن داش اولوبدور

قارقال - شاهين

شیر و آن دره

بابکین سالدى قارا قاشقا آتىن ياديمه بو سوز
خياليم مرکبى بير لحظه داباندى دئدى دۇزدۇزا
اوچدو طبيعىم قوشۇ، ناات گۈلۈونە سالدى اودم گۆز
دئدى ياز يازمالى بير سۆز
دئدبىكىم سۆزلرە اول گۆز
• • •

اون ايکى عصر ايرهلى⁺ بابك اوّرەك حقە ساتان گۈن
گۈندۈزون آل گۈنشى قانلى قارانلىقدا بسانان گۈن
گىشىجەنин ظولىمىتى اوّز ابستىكىنه⁺⁺ بىرده چاتان گۈن
قارا اوّز معتصم ، افشىن الين آل قانه قاتان گۈن
ياشايىش داشىنى باشدان آتامىز بابك آنان گۈن
اثلىينين بختى ياتان گۈن
قارا قاشقا آتىن اوّو سارين اوّنون بۇينونا سالدى
اوّزون اوپدو دئدى سن گىشىمهلى سن ايش يارى قالدى،
ساغ الين قۇوزادى بىردن او آتىن تىركىنه چالدى
آتىينىن كېشىنە مەسى بىردن او جالدى
داغلارا سارى باش آلدى

⁺ ايرهلى - قاباق - آرزو ⁺⁺ ابستىك

داغلارى گىزدى ولى ساكت اولوب اولمادى ساكن
اودا بابك سىز اوز آزادلىغىنى شومىدە لەكىن
صاحبىن تاپماقى آختارماقىلا اولمادى مەمكىن
گۈردو بابك ئىلەينە، اولكەسىنە دۇغما اوغولدو
باتلاغان بوگۇلۇ تاپدى اوزونو آندى بۇغولدو
بوگۇلۇن آدى دۇغولدو
اوباردا ياشابانلار بى سۆزو نقل ائلهييرلىر
اپىلە بىر يۇل قاراقاشقا گۈرۈنور بۇردا دېيرلىر
قاراقاشقا كىمى داغلاردا ؛ او گۈنقارە گىشىرىلىر
غم، غم اوستىنە يىشىرىلىر
آت-گۈلۈندەن چىخىبان چۈرەسىنە بىر باخخار آغلار
كىشىنى يەربىرىسىرا گۈرگۈر باتىك هەنى چاخخار آغلار
بۇھراوج قارداش ئى اوز آغلاماسىلا ياخخار آغلار
بوگۇلۇن باغرىنا اولدوز كىمى آخىر آخىر آغلار
اوندا شىمىشك شاخخار آغلار

• • •

آت گۇلۇندن يىتە طبىعىم قۇشۇ اوچدو گۈگە گىشتىدى
 گىزدى يان يۈرەنى اوّردا يىشى بىر صىخەنە يە يىشتىدى
 گىلدى شىر و اندره دە منلە ياخىندا انگۇرۇش ائتىدى
 سوپىلەدە ؟ يازىشنى گۇردو كلىرىمى سۆز يارى قالماش
 بوردا وارلىق الى افسانە لىرە ردلىلى چالماش
 بىر شەھىدىر كى ؛ خېمالى اۋزو نە بىر شكىل آلمىش
 باخ او تىنديرلە ؟ دئو تىك آيى اوّردا بىر واسالماش
 گۇردو گون او گۇبەلك لىرە بۇتون داشدى او جالماش
 قابىالار اوستە قۇجالماش

• • *

چىغ بى شىر و اندره سىينىدىن ساوالان سەمتىنە سال بۇل ؟
 يالىنالله سال آباقدان يالىنى، گىز يۇلون اوْن بۇل
 من دە الھام آلاراق باشىۋىن اوستوندە آچىم قول
 گۇرمەلى گۇرمەلى لىرلە دۇلۇ دور گۇرنىچە ساغ سۇل
 بۇ اوْزۇن بىر درەدىرى كىم يارانىب منظرە دن بۇل
 ساوالان سەمتىنە باخ ! سانكى ياشىراوردا أبوالھۇل
 گىشت بىر ؟ او داشلا نانىش اول

آیاغیم داغ کیمی میخلاندی یئره دار قفسیم ده

بو هتیدن او چدو خیالیم کیمی باشدان هوسیم ده

دُویدوم آخر او درینلیکده آغیرلیق نفسمیم ده

سینه ده باتندی سسیم ده

سویله دی جان! او داشا با خماغا شوریده سر ایستر

او داش انسان! بو سحر و اختی گونشدن سحر ایستر

گوز تیکیب گوز دلو سواستی گونشدن هنر ایستر

یعنی بیر خوش خبر ایستر

آل گونشدن ظفر ایستر

ائینی بخته ور ایستر

ساوازامن معدن ن سۇلارى

دۇرۇب ال قاشدا اوْدم داش درەسین گۆردوم اوْزاقدان
يىنه طبىعىم قوشۇ اوْچلۇ او بىرى سالسىن آباقدان
گئندى گۆرسۈن ۋىلە دەرە سوپۇنسوقارە چاناق دان
خوش خېرلىرىنى سۆزلىرى منه وئرسىن سولۇ داغدان
سرداوا ، يىددى بۇلۇك ، شابىل ، ايلانجىق ، قارا ، آغ دان
سارى ، ساققىز چى ، مۇئول ، شالقۇن ، ايلان دۇ لوبۇلاقدان
ڭامىش ايلا يىارانىال ، يىئل ، يىاراغان آدى بۇزاقدان
بوشلو ، قېيىنرجه ، قۇتۇر ، جلدە باخان تىك كۈراوجاقدان
الله حقى لە ملکى دن او او جاقدان بو بوجاقدان
بو قويوندان او قوجاقدان

• • •

واراسودره سے

اوجو جوہنڈ

سلطانین ذیر و سینی گورمه گه کونلوم نله سیردی
 دُويغۇ لار خىنچرى صېرىم اپىن اهمالجا كسیردی
 آياغى آلتدا او يار پاق داغى تك کونلوم اسىردى
 سانكى دوستىقادى، اسىردى

پىشە طبىعىم قوشوكىسىدى بولومو گئىتمەدى دوردو
 مندىن اوْز دۇندەرەپ اوْلدو كۈرسىلوبوينون بۇردو
 قارا سۇ سەمتىنە بوللاندى گئىتىپ اوْردا اوْتۇردو
 جاي دۇشوندە اوْبا قوردو
 قوردو اوْردا بو ؟ بۇردو

* دُويغۇ - احساس

قاراسو دره

بىلە حالدا يىشىھ طبىعىم قۇخونون فيكىرىنە قالدىم
نا توان حالدا جىسارلى كۈنولدىن توان آلدىم
يۇلۇمۇ خىستە آباقلا قاراسۇ سەمتىنە سالدىم
گۆرمەگە اوّق درەنى من دە قاناد چالدىم،
اوْجالدىم

تا چىر اببا يە قايىتدىم گىڭىرى قۇيدوم شىراوانى
قبلە ائتدىم أوزومە ارجىھە سلطان ساوالانى
گۆردىم اوپىزىدە چوخ گۆرمەلى، گۈن اورتازامانى
قاراداشدان اوْخ آنانلار دۇزولوب دۇشىدە نىشانى
صفىلە هىربىرىنин الده سنانى
اوْخسو ، شمشىرى ، گمانى
گەڭاھ بولودتك او شەھر يوردو نا گۈزۈرما دا باخدىم
گەڭاھ خبىال سۇنگۇ سۇنو باللى قايىا اوستونە تاخدىم
كۈنتورون قىشلاقى نا گامدا سارى درە دن آخدىم
دۇنقوز ون گەادرەسىن گۆرمەگە شىمىشكىمى چاخدىم
ياندىرىپ عالمى باخدىم

+ دۇنقوز دۇنقوز

+ سۇنگۇ سرىز

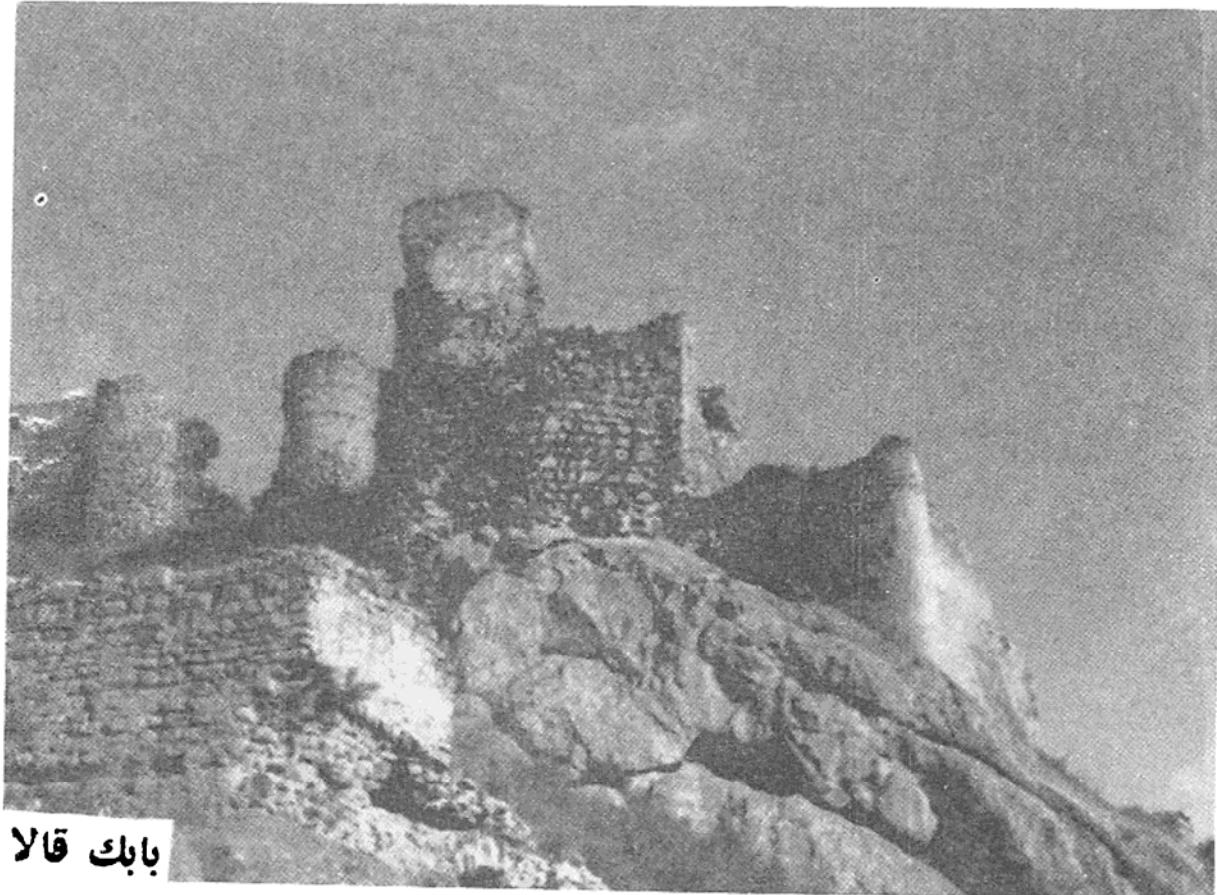
گۆزلریم خسته حالیندا يشى بير عالمه دوشدو
 يشى بير عالمه دوشدو باشما همه دوشدو
 باشما همه دوشدو ديليمه زمزمه دوشدو
 ديليمه زمزمه دوشدو اوْره گيشه غمه دوشدو
 داش قلينج آدلی داشى گوردو گوزوم ماتمه دوشدو
 باديمما بير قمه دوشدو
 اوْ قلينجي کي قانا ، قان ايدي قانۇن دېسىنده
 يۇخودى اوزگە جوابى او سئوالين نېھسىنده
 بير گۈزەل خطله يازىلمىشدى او تىغىنلىقى يېسىنده
 آى جوان ! قۇرخونو عومرون اوْزونو يادىنالىسا
 اوز قىنىيەمدا منى گىر ساخلايىجا قاسان الله آلاما
 چشورىلىش فيكرينە قالما
 گۆزلریم او درەدە حسرتىلە ساع، سۇلا باخدى
 گاه داغا گاه سۇپا گاه هندە وەرىنە كولاباخدى
 خىالبىم رسامى بۇيانىدى بوروق بير يولاباخدى
 بىاناشىب داشلار يلاۋىرىدى او دم قول - قولاباخدى

* قىن - غلاف

ساواں لار را بىلەلى فتالا لار

گۈزلىرىم چئورە يە باخديقجا بۇتون شكلە ساتاشدى
 گ سوردو شېروان درەسىنلىن بىو درە حىنىدە باشدى
 بىر دؤشۇ بۇينيۇغۇن، نۇددۇزايلاڭوھنە ياناشدى
 ارشە، منظم كىمى عرشە اوْجالىب گۈزلىرى بىاشدى
 گۈز سايىلسا قاراقلعە اوْنسا پېشتۇۋ قالا قاشدى
 چايقالا، قاهقاها آغزىندا قالاجىق لا ھاما شدى
 كۈرقala، آغچا، قىز يىن دئوقالا سىلا آى! آداشدى
 بىر دؤشۇ روئىن، آننجاقالا آدلاندى، ياراشدى
 او قىدەر دوشىدو اوْرەك حىثيرتە گۈزلىرده قاما شدى
 باخىمادان قالدى، خىبال سۆز گىدىيگىنلىن اوْچوب آشدى
 دىئى بۇ اوْدرە دىسراش اوزونك باغرىدا داشدى
 آلب ارن^{*} لر اوْزۇن اپلىر قان ايچنلىرى ساواشدى
 او مۇرادلار قۇشۇ قوشدو اوْزۇن سا خالقىنا، داشدى
 ساتاشانلار لا دالاشدى

آلب ارن - قەرمان - يكە تاز

بابک قلا

بۇرانين ھەر دۇنۇمۇ بابكە ، مەھىزلىرە لىنگر
 يىش توئار ھەر دۇنۇمۇندا نىچە تىپ لە نىچە لىشىگر
 ھەداشىن بىر دۇشىبۈز مەھىز قان آلمالى سىنگر
 ظولمۇنۇن قان تاوا نىن بوردا اوئرىب قوم سىتمىگر
 تاپمايىب لار سالا رواخت الە قان تۆكۈمە گەدىيگر
 بىادلارىن ېاشىنە بۇردا تۆكۈب آذرا ئىلى اخىگر
 مىن جوان شىر ، جوان عسگر

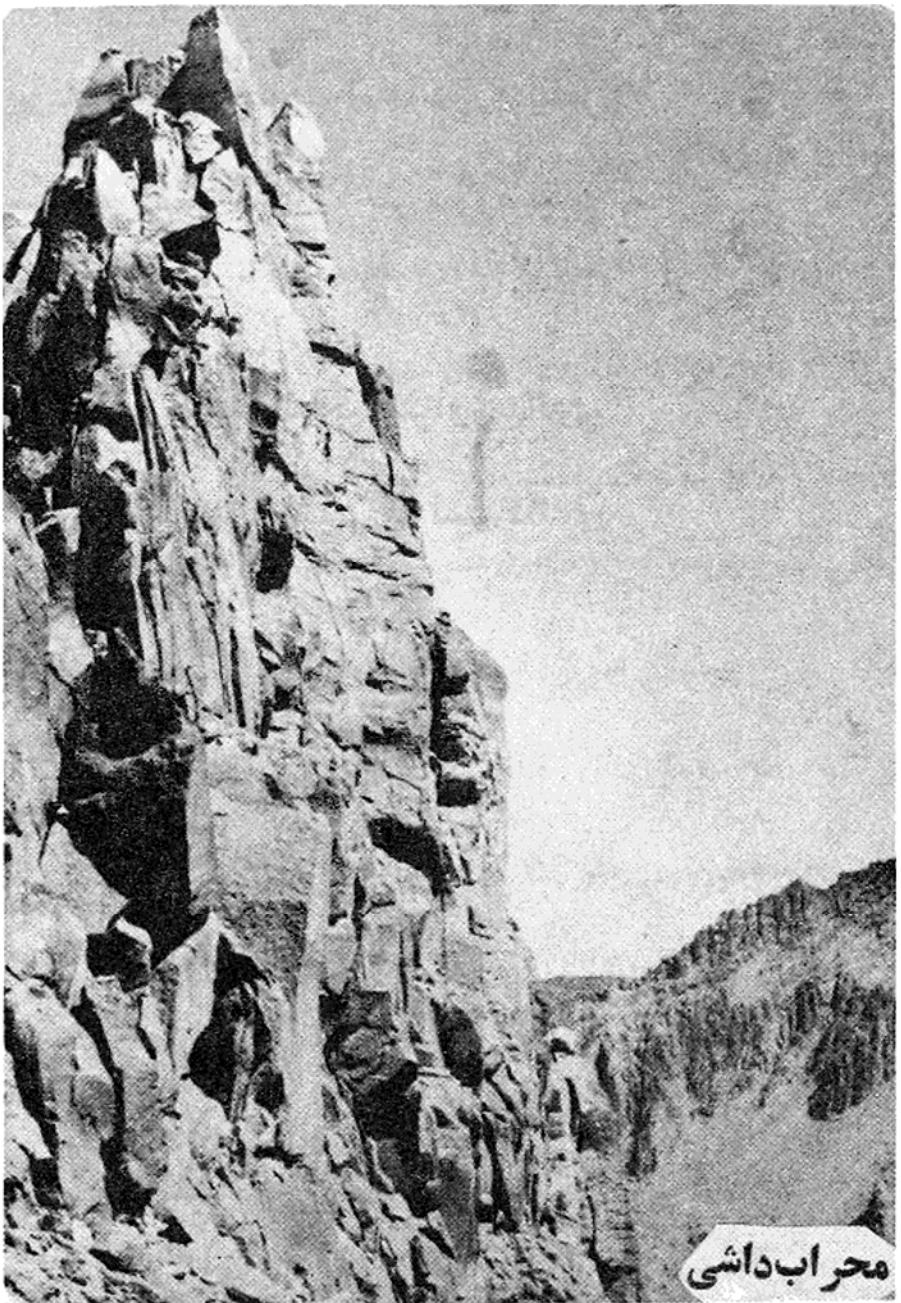
قاراسو دره

خياليم رسامي گوز پرده سينين هر بُوجاغيندا
گورمهلى صحنه لرين عكس ائله ييب، قاره- آغيندا
قاريغين گرچى گويچك يوبونوب گوز بُلا غيندا
سوز تك آيدىنلاشىپ ايشلرداها، رسام اوغا غيندا
پير بابا آدى چينار چكدى از ل چاي قيراغيندا
سورا رسما ئىتدى گوزه ل رسحمىلەمەن شكل آبا غيندا
قاراداش كورپوسونو چكدى سورا چاي قوجاغيندا
او خودو بير پارا سوز تاريغينين هر وارا غيندا
گزدى بو ايل يارادان قانلى دؤيوشلر سورا غيندا
گئچە جك خاطيرهسى او ندا دُروب گوز قابا غيندا
گونشين خسته چاغيندا
او گونش كى او ره گى او دلو دورا او دلار او جاغيندا
قالاير او دلو دؤيوشلر كوزونو گوز چانسا غيندا
او خونور علت او دور قانلى حماسه شافا غيندا
او گونش كى يئنه ائلخان آدى قالميش قولاغيندا
بئنه بيل! ايندى ده از بىرىدیر آدى ديل - دودا غيندا
گورونور ايندى ده غيرت قانى پارلاق ياناغيندا
او د - آلوولور قوجاغيندا

گوْردو شاهید چكىله اوندان علاقه اوْزه بىلmez
 سوْزلىرين بير-بىر غىرت ائدىب امما دوْزه بىلmez
 دا غبۇييونىسىگىلىمى سوْزگوْدن آخىر سوْزه بىلmez
 دئسە قلىبىم دوْزه بىلmez
 ظولمتنىن چىكدى قارالماش لشچىكىن تىز اوْزه باتدى
 اوْ كىنديب گىلدى قارانلىق ، باشىمى ظولمته قاتدى
 گونومو گونلره ساتدى

* * *

محراب داشی

دُور دُوكو سُند

سلطانین خدمتینه يشتمگه اهمال قسویورام دیز
 قوییام اوْز صدقیله محراب داشی^(۶) نا منده اولام بیز
 گورمه گه ذیر و هسینی او لموش او ره ک جامی ده لبریز
 هر گوز للبک کی گوزومده گورونور گوزده قوییورایز*
 هرایزی بیر باراشیق دیر بسوداغین ، خماطره انگیز
 دئمه گه دیل داما عاجیز

گنجه کنچمیش یاریدان آختاریرام من هله یاری
 سالمیشام بیر-بیر آیاقدان او دیاری بو دیاری
 او لموشام داغ-داش اسیری گزیرم نازلی نیگاری
 یورولان حالدا آیاق ، گوز دولا نیر سلطانا ساری
 باردیم ایستیر آلا ، باری

* ایز - رد

داغ-داشا شوگه^{*} سالیب آی دا دُولانماقدادی من له
 سانکی ستویلیر منه همت ائله او خسته بدن له
 گشت طواف ائلیه نیگارین حرمین آغ او کفن له
 او ز او ره ک در دینی اظهاره گنیر او دلو دهن له
 تزه لندير او ره گين عهدينی بو قسانلى وطن له
 يار گور و شمکده دى من له

* شوگه - کولگه نین بر عکسی آین شفقینه دئیلیر

هئى رياضت چكىرم هشى سالىرام سلطانى ياده
من ده سىمرغ كىمى بلكه يىتم قاف، مُراده
چوخايلير رحمتى يۇل زحمتى اولدو قجاز ياده
گىلىرىم محضر ينه چو خدا فتاده - داما ساده !

سلىرم

سلطانى داده
خېرلىغان چىنقىلى^{**} هر آددىبىم آندىقجا خارىلدار
چابىلارى گۆزلىر گۈرسىنمز آياق آلتدا شارىلدار
هئى آياق آنمادا قارلا بۇزونون اوسته قارىلدار
سانكى اولدوز دوپارىلدار
آى باشىم اوسته گىزىر منه دئىك الچىرا غىيم دير
قەره قارشى بو گىشىجە مەربان آى، داغ آياغىم دير
داغ قالىب دير آياغىم آلتدا، عجب شانلى چا غىيم دير
رۇحلى، وحىلى، الهاىلى، داياقلى، داياغىم دير
ان مقدس او جاغى دۇنىما مىزىن اۋز او جاغىم دير
ساوانان آدى داغىم دير

خېرلىق - پوكەشكىلەدە او لان خېر داجا داشلارا دىلىرى
** و چانقىل ياكىنلىق داشىن خېر داتىكە لرى ينه دئىر لر

سېغمىر اۇز فەرىمدىن بۇ گئچە كۈل جەناھ
كۆنلۇمۇن اىستەدىگىلە دۇلانىز چونكى زماھ
كۆۋەنېب بختىمە، شىلىك ساتىرا مامەل بىازە
جىسم آغىرلىق ائله بىر ايندى بۇ جىانە
جان يىتىر ساھت جانە

* * *

ايستىرم اوْلدۇز اوْلوب يېر-گۈڭ آرا ايندى سۆزوم من
قوْجا بەرام كىمى اوْ ماوَى دەنiz گۈڭدە اوْزوم من
سالخەمپلا ال آتىب اوْلكرى^{*} گۆڭلەرن اوْزوم من
كىتىرىپ اوْنلارى محراب داشى نىن اوْستە دۆزوم من
يىشە گۈسىن مىشى و مىنالرى يىمىز ائلناز اليندە
حرىكت لە بىركت اوْلسۇن عجىن ايواز اليندە
قىش سىخىلىسىن يىاز اليندە
زەھرە گلاسىن ساز اليندە
تىل لرى طنانز اليندە

* اوْلكر - خوشەپروين

شۇقە گلسىن بسوگلىن داغ ، اوْدو مشاطە خىلت
وارلېغىن تو نما غالا الده ائدىر سلطانا خىلت
انه گىن دۆلدۈرۈر اولدۇزلا رىسلا دست^۱ طبیعت
سلطانىن باشىنە سېمكىلە وئرىرس سلطانا زىنت
گىچەنин عالى آىدا الە سالمىش يىنە فرصن
دۇشوب اىستكلى بو درىياچە سينە! كىيم نەدى حكىمت؟

ائله يىب يارا يىلە خلوت

ائله يىر گىزلى جە صحبت

• • *

هانى حسان عجم ، افضل دين ، شاهر شىروان
او بىدىل بن على ، شعر و ادب مۇلكونە خاقان
بو گۆزەل داغى گۆزەل طرزىلە تعریف ائده الان
ائده اوز طبع رساسىلە چىتىنلىك لرى آسان
ائشىدە و صفىنى خاقانى دىلىنندن اولسو سلطان
اولا اوز حسنىنە حىيران :

• • *

حىكىم حاقانى مىن سا والان حىنىدە

ـ يازان قطعىتىن تىرىجىمىسى ـ

ـ قله⁺ سى قبله دير ابداله او زو اصل وصالدى
 خلقتا شائىدە او كعبه كيمى قطب كمالدى
 كعبه گئىميش ياشىلىن! كيم نه دن او قرو، بوسئوالدى?
 گئيب احرام لباسين اكىنه او كى كعبه حالدى
 بير خبرده او خودوم فضلىنى، كيم كوه جلالدى
 اوچ ايلين ايستىگى وصفىنده بو فيكىرە منى سالدى
 جسان نشار اشتمە گە گشتىدىم، باشينا، در دىمى آلدى
 بير گلین دير كى گۈزە للېك ده دئمك مام جبالدى
 انه گە دەك بۇرۇنوب اورتۇگە بو گۈرنە خىالدى
 يعني بيكرم! هله دە، گۈرنە يالان سۆزدۇ! محالدى!
 بۇ قۇجا آروادىن ھۇمرۇ نىچە مىليون بىلە سالدى
 يىكىر ھاردان بو اولار؟ گۈرنىچە بىر نادىرە حالدى!

+ قله - ذپروه

خضر و موسى كومه سينده قوناق او لماقلا او جالدى
 بوکى صاحب كومه ديسر او لمایا دروپش مثالدى
 وار بؤیوك بير داماغى چۈخدا او بير طرفه جمالدى!
 بۇرنو گور سىنمە يە اور تموش چادىرا، گور نىچە زالدى!
 سئو يە دىم او رتۇ گون آچ، كيم سىن او چون وز رو و بالدى
 ايندى كى بىكىر دېگىل سىن؟ نە او تانماق نە خصالدى?
 آچدى خاقانى باشىندان چادرىن بۆھتىدە قالدى
 خلق تىن بىكىر لىرىن سئو يە دى گور مىك دە حلالدى،
 بو گلىن خوش خط و خالدى
 اوزل و گو كعبه حالدى

آقلاار سۇزونىدىن نمونىھلىر

ایتمیشم قارلا دینین ، داشلارینین آغ ، قاراسیندا
دۇنۇشام سىرسىرا تىك بۇز لاغىنىن^(٦) بان-باراسيندا
آزمىشام اۇز يۇلۇمو قالمىشام اى واي هاراسيندا؟
سۇزىدە عاجىز لەدى گۆردو كلىرىمىن بىر پاراسيندا
بىر مثل واردى دېيرلر بىر سۇزو ائىل آراسيندا :
«يىغسان او گۈزلىرى ، كى سلطانا حىتىر تە باخىب لار
سۇزۇلوب گۇردا آخىب لار
سۇلارىن بىر بىرە قۇشسان خان آراز مثلى او لار
فالاسان بىر بىرىنин اوستە همان گۈزلىرى جم -
ساوالاندان گلى ھوندۇر
آغلاباندا ساوالان داغى او غونماق داما بىلمىز
چوخ زامان چىلە بولود آغ باشى اوستىنده چىكىلىمۇز
ساوالان قارسىز ايگىيد دەرىدە يارسىز اولا بىلمىز
ساوالان ورساپىرىن جان قوتارىب بىر دە دىرىلىمۇز
كېمىسە گۈز ياشىپنى سىلىمۇز

بـ سـيـرـسـيـرـاـ - بـ يـزـقـنـدـلـيـ - دـوـلـوـتـونـ كـيـچـيـكـيـنـهـ دـهـ دـيـلـيـلـرـ

(آند او لاحقىنه) حقى ياد الپله دانىلېب دير
جىتىن يىددى داغىندان بىرى، بودا غسانىلېب دير
كى(مۇغاندا ساو الالا تانىلېب دير)

* * *

من ده ياسلى مۇغانام آى ساوا لان گۈزلىرى آغلار
آيرىليق دردى كىسبى دير آمانىم كۈنلۈمى سو داغلار
آيرىليق دان گۈنۈگۈن سۇلوب، اولىمكىدە دى ساغلار
قاپىمى ظلم الى باغلار

* * *

من او خىلى مۇغان ام حقيمى او لماز دانا كۈردا
بىر اولوم دير ياشايىش انسانا، هم او لىكىيە، زۇردا
پۇلونوب بارلى - حاصىلى دؤشۈمۈن سۇرفاسى مۇردا
باشىرام شىركىمى تۇردا
يارى بۇردا -
يارى او ردا

* مور - كىنه - غىصب

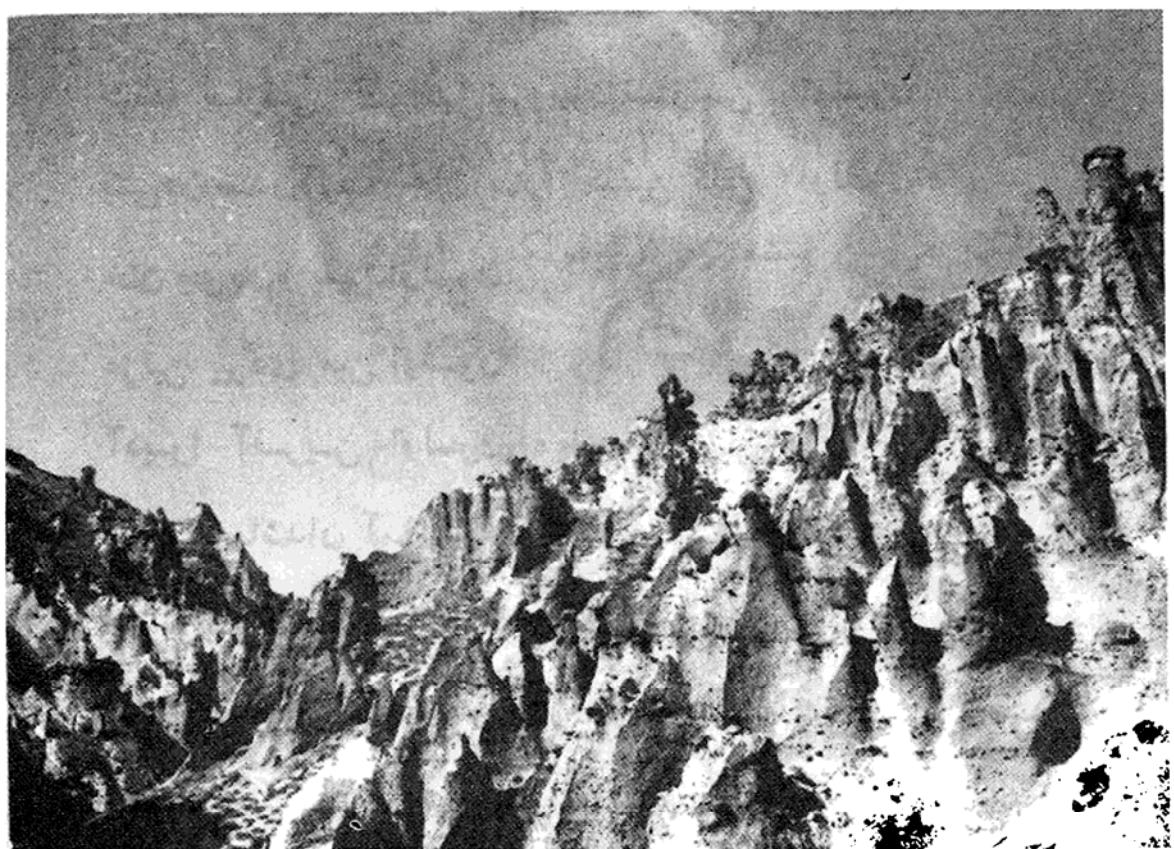
اسک

وار علاقەن بىلىرم ائل اوْباما آى قوْجامان داغ
 ائله بېرلىك مرا مىن منشورون اۋۇز ائل كەوهە بىلاغ
 وئرە تا سىن سىسە سىئىل لرى كېمىي ائل لر آخا تىز راغ
 سن دە شىمىشىك كېمىي ياخى لرى بن اوستە اوْدا اوْلوب ياخ
قەربىسى لەس ائلەيىب زاغ و زغۇن لەس زاغ-زاغ
 داش اوْرە كىلر اوْرە گىن داغلاماغا بىز دە وۇراق داغ
 سىن دە باخ اوْندا فەرھەن بىزە ، او لىسون داماغىن چاغ
 او قىدەر گۈل كىي، گۈزوندىن آخا مەنلىك ياشى فاغ-فاغ
 نازلى ياز گىلمە سىنى گۈرمه گېلە گۈللەنە داغ-باخ
 اوْلا تار گۈنلىرىمىز آغ
 (ساوا لانجا ياشاياق سانج)

* شىمىشىك-ائىلدىرىم

* فاغ-شىار

قوی شیرین گوزلربوین شۇرۇپۇدۇنسون شىرىن اولسون
 ۋۇر بېشتاًوردو سۇنواپىل-گۈن، آين فرودىن اولسون
 كۆشەنین گۆلشنە چۈنمكەل بېشىن بىرىن اولسون
 او مىيىھى نفسىن اوْدلو اوْرەكىدە سرىن اولسون
 يىشىدە نازلى قرفىيل لىرىمېز نازنىن اولسون
 يىشى دن سىدىن آلېب جان سارا گلىسىن گلىن اولسون
 خان چو بانه يقىن اولسون
 عزتىن بىردى مىن اولسون
 آدیوا آفرىن اولسون
 غۇرپىتىن باشدان آمانسىز داشىن آنماقلا قاچاقلار
 يىشە توتسونلا سۇراغىن او قاچاقلار، او قۇچاقلار
 هايلا گلىسىن لر آنان قۇينونا درمىاندە او شاقلار
 باغرينا چىكمە گىلە بىر بىرىنى ايستى قۇچاقلار
 گۈللە نىب گۈل كىمى گۆلسونلە بۇتون غۇنچادۇداقلار
 قرص پا دۇرما دا سن تك وطن اوغرۇندادا آياقلار
 يىشە يانسىن كۇر اوْجاقلار
 ياشاسىن فخرىلە ساغلار

شیر و آن دره سی

ساوالان

حقیندە

ائل دېلىيەندىن

آذالار سۈزۈ

- ١- ساوالانا حئيرتلە باخان گۆزلىرى بىر بىرىنин اوستە قالاسان ساوالاندان اوجا گلر .
- ٢- ساوالان باشىندان قارقۇتاران گۈن قيامت قۇيا جاق .
- ٣- ساوالان آغلایاندا اوْغۇنماق بىلmez .
- ٤- ساوالان باشى همىشە طوفانلى اولوب .
- ٥- ساوالان قارسىز - ايگىد يارسىز اولماز .
- ٦- ساوالانين غضبىئە گلن جان سالم قۇرتارا بىلmez .
- ٧- سلطان ساوالانين حقىنە آند اولسون .
- ٨- ساوالان بەھشتىن يئددى داغىنidan بىرى دىر .
- ٩- ساوالانسىزنه آراز ؟
- ١٠- مۇغاندا ساوالانلا تانىلىپ دىر .
- ١١- ساوالانجا ياشاياسان .
- ١٢- ساوالانين بركتىنдин دىر .
- ١٣- ساوالان برکت (رحمت) داغى دىر .
- ١٤- ساوالان ، سلطاندىر .
- ١٥- ساوالان داغلارين سلطانى دىر .
- ١٦- ساوالان وحى اوچاغى دىر .
- ١٧- سلطان ساوالانى شفیع گتىرسن اپلانىندا سنلە ايشى اولماز .
- ١٨- ساوالانين رحمتى غضبىنдин چوخ دىر .
- ١٩- ساوالان كىمى آغىر گل (اول)

(اوءيود وئرمكده ايشله نر)

٢٠- سلطان ساوالانين غضبينه گله سن .

(قارغيشدا ايشله نسر)

٢١- دان أولدوزو ساوالانين باشيندا داييانار

(اميد وئرمكده و سحررين گلمه سينين بشارتيinde ايشله نر)

٢٢- ساوالان مهربان داغ دير .

٢٣- ساوالان ديري داغ دير .

٢٤- ساوالان اوجا باش داغ دير .

٢٥- ساوالان دونيا داغلارينين گuezه لى دير .

٢٦- ساوالان داغى ، ائل داغى .

٢٧- سليمان پيامبر چليгин ساوالان گولونه آتىب - زمزم قوبوسوندان
گوتوروب .

٢٨- ساوالانا تميز گئتمە سەن عزيز قايتمازان .

ساوالان

حقیندہ

ائل دبییندن

گاراپلی لار

(۱)

بابک تانی جوشغون قالا
منی سالار حالدان حالا

ساوالاندا بیتیسر لالا
آت گولونه گوزتیکن لسر

(۲)

بیر دایاق دیر او مودلاردا
ماهنی لاردا، سرودلاردا

ساوالان آغ بولودلاردا
دونیا بُوی یاشایا جاق

(۳)

هامی داغدان چوخ یاشیم وار
سنهند کیمی فارداشیم وار

ساوالاتام آغ باشیم وار
آذربایجان آنا يُوردوم

(۴)

آی ساللانیب گولده اللر
گوموش بُخاق اینجھئل لر

ساوالانین باشی گوللر
من تانیرام اوْز یاریمی

(۵)

کولک چیر پار اوْرهک اسر
غم کولک لر دیلک اسر

ساوالاندا کولک اسر
منی سندن آییر سالار

(۶)

يول باشلايیب کوچورائلللر
یاشاسینلار اوْزون ايللر

ساوالانین باشی گوللر
ائللرین ساخلا قوینوندا

(۷)

اوْستونه مروارید توءکسر
آغ تیفتیکه باشین بُوكسر

ساوالانا بولود چوءکسر
درملردن چن اوْجالار

(۸)

کسروی کىمى اۇزون قۇلۇم
ايگىدلەرە قوربان اولۇم

ساوالانام ياليم - يۇلۇم
وطن اوستە قوربان اولان

(۹)

اوجابۇيلو ، چال پاپاغىم
ياخينا گلمىر آياغىم

ساوالانىم شانلى داغىم
اوزاقدان باخىرام سەنە

(۱۰)

ايگىدلەردىن درس آلمىشام
دۇشمان ايچەرە تك قالمىشام

ساوالاندان يۇل سالمىشام
دهىين ائلخان قارداشىما

(۱۱)

چىخدى آرى پتە گىنىدىن
اليم اۆزىمە اته گىنىدىن

ساوالانىن اته گىنىدىن
اي قىز منى قويما يالقىز

(۱۲)

گدىكلەرین دۇجاق دئىن
بىر مەربان قۇجاق دئىن

ساوالان يوخ اوجاق دئىن
آچىق ، گۈزەل دەشلىرىنە

(۱۳)

اۇزان اۇنا ماھنى قوشىدو
يارىم منلە بىر گۈرۈشىدو

ساوالانا دۇلو دوشىدو
دەلى بختىم امان وئردى

(۱۴)

كەھلىك گزر كەرىزىنى دە
گۈزوم يارىن آغ اۆزونى دە

ساوالانىن چوخ دۈزۈندە
گىزدىم خىال داغلارىندا

(۱۵)

ایستەك مندە سوءگۇمنىدە

ساوالانام سوءگۇمنىدە

باخ سۇزومە قال وطنىدە

وارلىغينا گۇوه نىرسىن

(۱۶)

کولەك يخاردام دۇوارى

ساۋالاندا گئجه يىارى

گوئزمەتلىرم ايتگىن يىارى

اُبىا كوءچوب تك قالمىشام

(۱۷)

شىريم شىرىم سىزلار ياشى

ساوالانىن اوجا باشى

اولانمادىم ائل سير داشى

چوخ دۇلاندىم عوئورسۇر دوم

(۱۸)

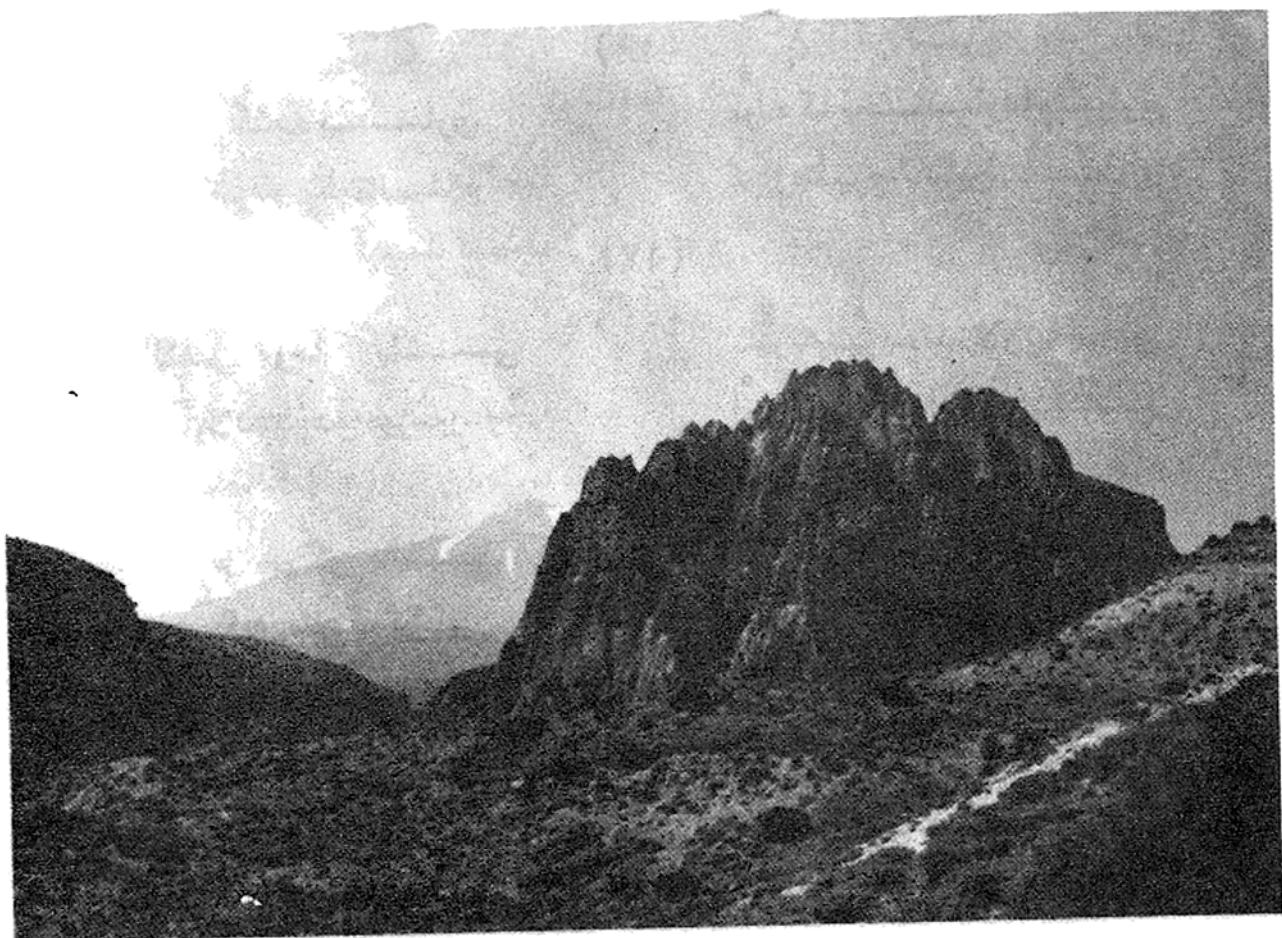
اتە كىريم ائل ياتاغى

ساوالانام سوءگو داغى

سېينەم آسلامنلار اوپلاغانى

ذىروهم گوئزەللىك گۈركى

شیر وان دره سی

ساوالان

حقیندہ

ائل دبییندن

باياتپلار

(١)	چایلاردا داشا داشا
ساوالانلا باش باش	سئل گلدى آشا آشا
هانسى داغ قويى بيلر
(٢)	دوءشوندە داشينا باخ
گوئزونە - قاشيناباخ	ساوالان باشينا باخ
من سئودىگىم گوئزلىيىن
(٣)	بۇستانىن طاغىناباخ
ساوالان داغىناباخ	كاغاذىن آغىنا باخ
منى يادا سالاندا
(٤)	چئورمەچنە بىر باخ
سينىق يئلكنە بىر باخ	ساوالان منه بىر باخ
مىسىت دنيرىزىنده
(٥)	يار وصلينىھ گومان وار
حىرت چىن، اوْمان وار	ساوالاندا دومان وار
گوسترمە آى جمالىيىن
(٦)	اوْستوندە قار، بُوزو وار
اوره گىندە سؤزو وار	ساوالانىن دوزو وار
بئلهكى يار ساللانىر
(٧)	اوْستوندە سال بُوزو وار
اوره گىندە سؤزو وار	ساوالانىن بُوزو وار
بئلهكى يار قاش سالىپ

(۸)

کوءچدو طران کوءچدو سار
سیندیر سالار کیم یامار

ساوالانادو شودوقار
اوره کلر شوشہ دندی بیتر

(۹)

دوئرھسی یار پوز باغلار
عاشیق گلر سوئز باغلار

ساوالانیم بُوز بـاـغـلـار
قاـشـ - گـوـ زـوـنـونـ شـاـ نـيـنـدـه

(۱۰)

دوئرھسی یار پوز باغلار
یارامی بیر قیز باغلار

ساوالان بیر بُوز بـاـغـلـار
منـیـ بـیـرـ گـلـیـنـ اوـخـلـارـ

(۱۱)

دوئرھسی یا پوز باغلار
عاشیق گلر سوئز باغلار

ساوالانیم بُوز بـاـغـلـار
کرمین اصلی سینـدـدن

(۱۲)

تئل لرین دارار گـىـزـرـ
یارـیـارـدانـ کـنـارـ گـىـزـرـ

ساوالاندا یار گـىـزـرـ
قـیـامـتـ اوـگـونـ قـوـپـسـارـ

(۱۳)

دـوـشـرـ اوـزـهـ تـئـلـ اـسـرـ
قـیـلـیـشـ دـانـداـ پـیـسـ کـسـرـ

ساوالاندا یـئـلـ اـسـرـ
دـوـغـرـوـ سـوـزـ تـئـزـ یـئـرـ سـالـارـ

(۱۴)

قـیـزـارـانـ دـانـ یـئـرـ دـیـرـ
یـاتـماـغاـ جـانـ یـئـرـ دـیـرـ

ساوالان قـانـ یـئـرـیدـیـرـ
ایـکـیـ مـهـ نـ آـرـاسـسـیـ

آدامى شاختا كسىر

بئله يار دان كيم كوسىر

ساوالاندايىل اسىر

يازىن آليم قاداسىن

هاوا دۆز گۈن آچىلىيىر

سانكى ، دۆگۈن آچىلىيىر

ساوالان گۈن آچىلىيىر

يئتىر آرزوم يئرىزىنە

باغلارى بارسىز اولماز

گۈزەل وقارسىز اولماز

ساوالان قارسىز اولماز

طبعىتىن رسمي دىيىر

بېھار گىسە قىش اولماز

دۆشمان ايلە جۇش اولماز

ساوالان قوش اولماز

ناپودائىدىن دۆشمانى

گۈلوبۇل بول سۆز اولماز

دردىسىز، نىسگىل سىز اولماز

ساوالان گۈل سۆز اولماز

فلک ياندىي سران اوړهك

قارلى باش گوللو آيساق

آلنى آچىق اوزو آغ

ساوالان صفالى داغ

اوړهگى اود - گۈزۈ ياش

بالىن يە، قاشىق قاشىق

قول بۇيۇندور سارماشىق

ساوالانا اول عاشىق

لالاسيلا هر زامان

(٢٢)

باشينا من دُولانيم
ديغلا يار خان چوبانيم

ساوالانيم ، سلطانيم
آراز بُوغسا سارانسي

(٢٣)

همتلی قهرمانيم
گلينجه خان چوبانيم

ساوالانيم ، سلطانيم
قویما سارا بُوغ ولا

(٢٤)

ياتيسان اويان داغيم
نئجه دير اويان داغيم

عزيز سوالان داغيم
بُورا ظلمت خانا دير

(٢٥)

داغلاردا ايри داغ دير
بيرى گول بىرى داغ دير

ساوالان ديري داغ دير
دوشونده لالا لاري سن

(٢٦)

حالنانارگلن ائل دير
يارايله كئچن ايل دير

ساوالان دوشو گوللىر
ياديمما بير - بير دوشىر

(٢٧)

لاچين تك اوچارام مىن
شىروانا آچارام مىن

ساوالان قاچارام مىن
بو شIROوان دره دن يسول

(٢٨)

آغ گئينسىن وار اولسون
أونا گئوروم عار اولسون

ساوالاندا قارا اولسون
نامerde كيم باش اگدى

(۲۹)

بىلمەدىم ھارا كۈچىدو
ياي - يازىم قارا كۈچىدو

ساوالان - ساراكۈچىدو
سۇدا آىتك بۇغولىدو

(۳۰)

سۇگىلى باسىرى يۈلۈو
عزرائىل كىسى يۈلۈو

سلطانىن ياستى يۈلۈو
گئدىردىم يارى كۈرمىز

(۳۱)

يئراو زونەقارسالان
بىرگۈن گۈزدن يارسالان

ساوالاندىر كارسالان
بۇزايىل او زونە گىمىز

(۳۲)

باغلارىن بارى منىدەن
اسىرگىر نارى منىدەن

ساوالان قارى منىدەن
انصا فىز يارا بىرباخ

(۳۳)

قۇشاخال واراوزونىدە
گناھىسىن او زونىدە

ساوالانين دۆزونىدە
منىم نه گناھىمىم وار

(۳۴)

تانيماز گۈندۈز - گئچە
نه مئەنە نە گۈمىجە

ساوالان دوشىھە لجە
اگىل مە يىب قامتى

(۳۵)

دۆز دۆز اۋزو گۈر نئجە
آلنىن او پېر ھەنگىجە

ساوالان باخماز كەجە
آى كى چىخار گىدىشىھە

(٣٦)

داغ - درهسین سارآلدى
اوْد اوْجاجين قارالدى

ساوالانى قارآلدى
گوئگدن دوشن بير داشلا

(٣٧)

دوئرسى داغ اولايىدى
قارداشيم ساغ اولايىدى

ساوالان باع اولايىدى
آنام جان وئرن زامان

(٣٨)

سلطاندى ، ساوالانىدى
نه يارام ساغالانىدى

گورون ساوالانىدى
نه درديم كيمى دردوار

(٣٩)

سيلديرمى - سرهسى
بيير آسلامدىر هره سى

ساوالانين درهسى
دوئشونده ياشيانيسىن

(٤٠)

آجي قار - قىش اوْزانىدى
نه ائديم ايش اوْزانىدى

ساوالان قىش اوْزانىدى
دُوكون باسدى دُوكونو

(٤١)

گولشندە ناز اوْيانىدى
باغرىندا ساز اوْيانىدى

ساوالان ياز اوْيانىدى
هجران چكى عاشيقىن

(٤٢)

دوئرسى گوللى باغدىسر
نبىنин باشى ساغدىسر

ساوالان اوْجا داغدىسر
هاجره خبر وئرىسىن

(٤٣)

سینه سینده اوْت بیتدى
نېي كىمى ايگىتىدى

(٤٤)

قۇچ ايگىدلر ياتاڭى
يادا سالار بۇلاغى

(٤٥)

گۈركەلى دىر اوْجاڭى
نامىد لىر گۆز داغى

(٤٦)

ھئىوا اكديم نار گىلىدى
اوپلاغينا سارگىلىدى

(٤٧)

ايگىت سلطان ساوالان

آى باغرى قان ساوالان

(٤٨)

سلطانيمىدى ، جانىمدى
منيم آديم سانىمدى

(٤٩)

وارلىغىن جانا سيندىسىر
منيم دردىم سنين دىسىر

ساوالان چندە ايتنىدى
دوشوندە ياشايانلار

ساوالان ائل داياغى
خپير تاپان چئشەنسى

ساوالان ائل داياغى
ايگىدلرىن آرخاسى

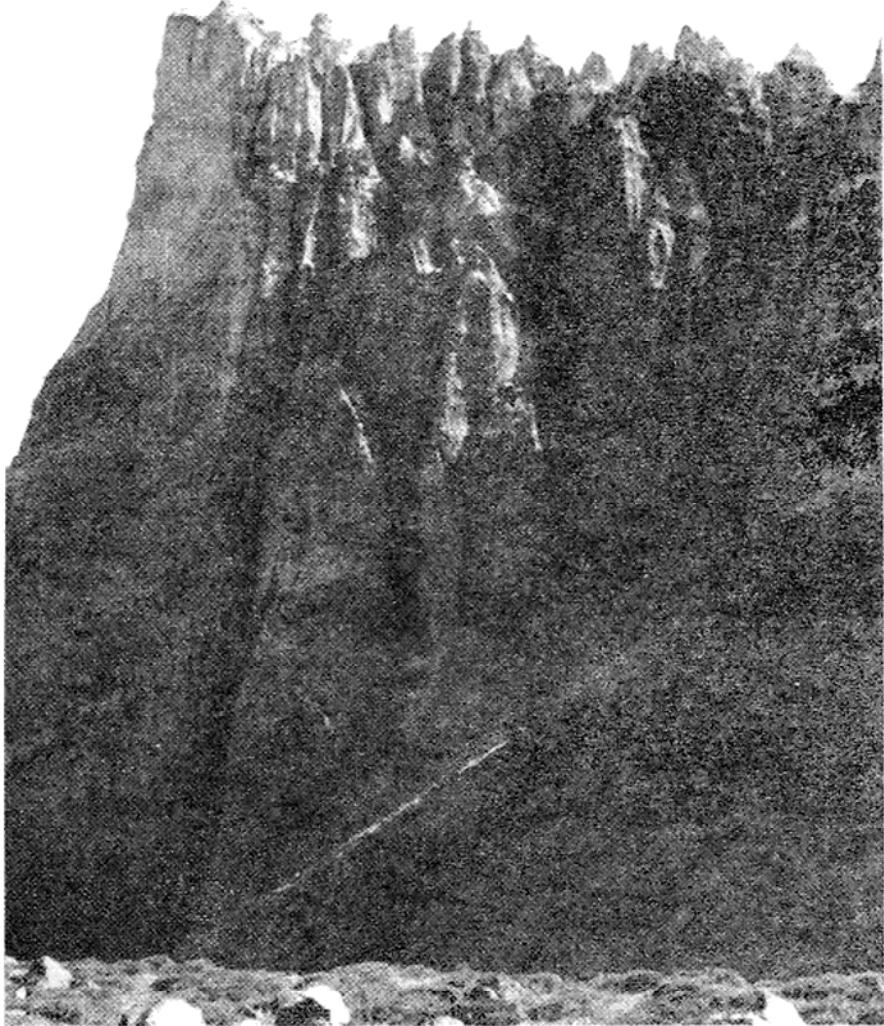
ساوالانا قارگىلىدى
كول طرانىن باشىنىسا

ساوالان ! آى ساوالان !

سس وئرمىم سىيمىھ

ساوالان سلطانيمىھىدى
شانلى آدى دونىيادا

ساوالان منى دىندىسىر
سنин غمىن منىمىھىھ

شیروان دره‌سی

سلطان

ساوالان

پوئیاسینین

ایضاح لاری

ساوالان پوئما سیندا گلن آدلارین ایضاح لاري

- ۱- ائلخان - خرم دينلى بابكين لقبلىرىندن دير.
- ۲- ابوالھۇل - مصر اوەلكەسىنده ان بوءىوك داشدان يۇنولان مجسمە نين آدى دير.
- ۳- آذر - آذربايجانلى لارين بوءىوك باباسى نين و بيرده بابكين اوْن آلتى ياشىندا دوشمان اليلىن اوەلدۈرۈلەن اوغلۇنون آدى دير.
- ۴- آذىن - خرم دينلىرىن و بابكين بوءىوك سردارينين آدى دير.
- ۵- آسلام خان - اردبىل ماحالىيىنان و يورتچۇ ائلىيىندن باش قالدىران و نخجوان ماحالىينا فاتح اولان بىر قۇچاغىن آدى دير.
- ۶- افشىن استروشىنىلى، كىكاووس اوغلو خىدر معتصم بالله خليفه نين بوءىوك باشچىلىيىنان، عبارتدىر كى بابكين اسirلىيگىنه و اوونون اوەلمونە باعث اولمۇشدور.
- ۷- آيواز - آذربايغانىن حماسى قوچاغى، كورا اوغلۇنون سردارىيىنان عبارتدىر.
- ۸- بابك - آذربايغان قىهرمانى، و سلطان ساوالان بالاسى مىمەز (مېمىند) لى و يادلار استىيلاسىنىن علیيەينە چالىشان قوچاغىن آدى دير كى او قىهرمان قمرى - هجرى اىلىين ۲۰۱ نجى اىلىيىندن ۲۲۳ نجى اىلىيىنە دەك عباىسى خليفه لرىلىن دوئوشوب نەهايتىدە معتصم اليلىن اسir اولىوب و بىگداد دا اوزو جلوغۇن اوْن دوئر ديندە اوەلدۈرۈلەن.
- ۹- باقرخان - آذربايغاندا استبداد علیيەينە چالىشان و مشروطە انقلابىينىن پرچم دار لارىيىنان دير.
- ۱۰- بدیل بن علی - شىروانلى حكيم خاقانى نين اوەز آدى و آتاسىينىن آدى دير و افضل الدین و حسان عجم اوۇنون لقب لرىيىندن ساياڭلىر.

ایضاح لار

- ۱۱- حاجی خان - مشروطه انقلابینین مبارزلریندن و مسیو علی نین بوءیوک اوغلونون آدی دیر.
- ۱۲- حسین خان باغبان - مشروطه انقلابینین آذربایجاندا فداکارلاریندان دیور.
- ۱۳- جاویدان بن شهرک (حادان بن شعرک یا سعرک) آذربایجاندا اکین چی لر انقلابینین بوءیوگو و باکین معلمی حساب اولان قوچاغین آدی دیر. جاویدان هجرتین ۱۹۶ نجی ایلینین آخیرلاریندان ۲۰۰ نجی ایله ده ک یادلار قارشی سیندا دایانیب نهایت ده عباسی خلیفه سی ماً منون، ابو عمران کنیه لی باشچیلیینین الیلن اوءلوب دور.
- ۱۴- جبار موغانلى - مشروطه زامانیندامحمد شاه علیهینه مبارزماً پارمیشدیر.
- ۱۵- جوانشیر - واراز اوغلو گردمان ماحاللینین حکمرانیین آدی دیر کی ایللر بُیو وطن اشغالچیلارینین قاباغیندا دوروب نهایت ده آذربایجان یُولوندا جانین قوربان ائتمیشدیر.
- ۱۶- حیدر عم اوغلو - شاهلیق علیهینه آذربایجاندا چالیشان قهرمان دیر.
- ۱۷- خان چوبان - کئچمیشدہ بیی لر و خانلار ظلمینین قارشی سینداد وران بیر چوبانین آدی دیر کی خانلیق لقبین حمامی فداکارلیق لارینا گؤره ائل دیلیندن آلمیشدیر.
- ۱۸- خضر - حیات چئشمہ سینه مالک اولان پیامبردن عبارتدیر.
- ۱۹- دهدە قورقوڈ - اوغوزائیلینین بوءیوک ائلچی سی و بوءیوک بابالاریندان بیری دیر.
- ۲۰- سارا - خان چوبانین سوگولوسو و بیر ظالم خانین تجاوزونه راست گلن بیر نامسلو گلینین آدی دیر کی او فاجعه دن سۇنرا اوءزونو آرپا چاینا آتماغيلا اوءزوندن دفاع ائلیر نهایت ده آرازدا بُوغولور.
- ۲۱- سردار موغانلى - قاجار شاهی مظفر الدین شاه زامانی ایللر بُیو دوئلت ماء مورلاریلا مبارزه ائتمیشدیر.
- ۲۲- سالار - باقرخان، ملی سالارین ائل دیلیندن آلدیقی لقبینه اشاره دیر.

ایضاح لار

- ۲۳- ستارخان - آذربایجانین مشروطه زامانی ان بوئیوک قوچاقلاریندان بیری دیر کی ایران تاریخینده سردار ملی تانینمیشدیر.
- ۲۴- شاه خطائی - شاه اسماعیل صفوی نین شعرده تخلصی دیر.
- ۲۵- شهرگ (سهرگ - شعرگ) جاویدانین آتابسینین آدی دیر کی ایللر بوبو اکینچی لر قیامینین باشچیلیغین عهده سینه آلمیشدیر.
- ۲۶- طرخان (تورخان) - بابکین بوئیوک سردارلاریندان بیری دیر.
- ۲۷- طومار ارشملی - مشروطه مبارزه سینده استبداد علیهینه چالیشان قوچاق دیر.
- ۲۸- عاصم - بابکین، جانیندان کئچن و دوئیوشکن قوشون باشچیل لاریندان دیر.
- ۲۹- عصمت - کورد قوچاقلاریندان و خرم دینلر سرکرده لریندن دیر.
- ۳۰- قرنفیل - آذربایجانین گلین قیزی نین آدی دیر کی عرب اشغالچیلاری اونوهارون الرشید خلیفه يه کنیز گوندر میشرل.
- ۳۱- کریم خان - کنگرلی، اردبیل ماحالینین مبارزلریندن و ایراوان فاتح لریندن دیر.
- ۳۲- کور اوغلو - ملی و حمامی آذربایجان قوچاقلاریندان دیر کی شاه اسماعیل عصریندن قاباق یاشایب و اوئزوندن بیر چوخ افسانملر قویموش.
- ۳۳- مانی - چین اوئلکه سینین بوئیوک رسامی و افسانه لریارادان بیرنقاش دیر، اوئون نیگارخانا سینین آدی ایندی يه دهک تاریخده بئرلی دیر.
- ۳۴- مسیو علی - یا علی مسیو مشروطه زامانی مرکز غیبی ارگانینیمن باشچیلی و مشروطه جانبازلاریندان دیر.
- ۳۵- معتصم - هارون الرشیدین اوچونجو اوغلو امین و ماءموندان سۇنرا حکومته يئتیشن خلیفه نین آدی دیر.
- ۳۶- مۇغان - شاعرین تخلصی و زرتشت پیامبرین کاھن لرینین (روحانی - لرینین) لقبی دیر، فارس ادبیاتیندا بواڈ معنوی باخیملاحضرت علی نین لقب لریندن (پیر مغان - پیر خرابات مغان) و بیرده آذربایجانین آراز سویونون و سیله سیله ایکی يئرە بوئلونموش يۇردونون آدی دیر.

ايضاح لار

٣٧ - نبى - خانلار عليهينه قالخان قاچاق و قۇچاغىن آدى دىير كى ماھنىلاردا و افسانەلرده اونون سوئگولوسونون آدى هاجر آدلانميسدир.

٣٨ - ندیر افشار - نادرشاھدان اشارەدیر ائلاتلارىن دىلدن دىلە دئىدىگى سوئزلەرە گوئرە نادرشاھ موغان ماھالىندا باشىنا تاج قوياندان سۇنرا شىروان درەسىنдин گوئروش ائدىب و او دووارىن اوستونە قالخىب و شىروان درەسىن گۆز اوئنوندىن كىچىرىدىب دىير كى او دووارا ائلات آرا (نه دىير باخان) دووارى دئىرلر .

٣٩ - نظامى - گنجىلى بؤيوك حكيمىن و شاعرىن آدى و مخزن الاسرار اونون بئىش سرفصللىلىكتابىنinin بىرىنچى فصلى دىير كى بو منظومە دە اىهام صورتىنده آد آپارىلمىش

ساوالان دوئشلىرىنده بىتن بىتگى لر

١- اء من كوئمەجى = پىنيرك

٢- بنوئشە = بنفسه

٣- بويىمادەرن = بو مادران

٤- بودەگن يابوئودگن = بودگن عرقى اوتدان توتولان بىتگى دىير

٥- تره = جۇر به جۇر داغ دا بىتن يئمه لى گوئيرىنتى لردىلر

٦- چىمن = چمن

٧- سارماشىق = پىچك - ضيمران

٨- شىبلە = بىر جور تره دىير كى فارسلار اونا شىبلە دئىر لر

٩- شووهەرن = خاكشىر

١٠- ايليشيم = پىچك صحرائى - پاپيتال - عشقە

١١- قوش اوزومو = تاج رىزى - عنب الثعب

١٢- قرنفييل = مىخك گولونون تىرەلرىندىن دىير

١٣- كەلىك اۇتو = كاكوتى - آوبىش

١٤- گوئبەلک = قارچ چىرى

١٥- گۈي باش = بىر جۇر چۈلدە بىتن گوئيرىنتى دىير

ایضاح لار

۱۶- گه ون = گون، کی کتیرا ماده سی اوندان توتولور

۱۷ - لالا = لاله

۱۸ - نسرین = نسرین گولو

۱۹ - وئل = ول، بیر جور پئنجه شکلیندە هرزه گوپرنتى دير

۲۰ - یاریوز = پونه

۲۱ - یملیک یاشینگى = شنگ، بیر جور بئمھلى ترهلردنديز

۲۲ - یوءشان = بیر جور يولغۇن دير.

۲۳ - یۇنجا = یونجە

ساوالان هنده وریندە آخان چاي لارين اىضاحى

۱ - آجي چاي - ساوالان داغلارينين سۇل چيگىنيدن باش آلېب هريس ماحالىندان كىچىندىن سۇنرا سويو، خۇجا كندىنин هند وریندە شور اولور و تېرىزىدە سېرخاب داغلارينين اته گىنندىن سۇنرا دۇلانىب اورمىھى درياچەسىنە تۈكۈلۈر . بوجايىن اۇزۇنلۇغو ۲۶۵ کيلومتر دير و آرتىق راق شۇرۇلدۇ غونتاگۇرە و دادى آجي يا چالدىغىينا خاطر او نا آجي چايى دئىلەير .

۲ - آراز - عرب تارىخيينىدە الراءس و فارس تارىخيينىدە ارس دئىلين سلطان و خان آدلانان چاي دير ، بوبۇ يوك چاي آرارات داغلارينين بىر سира توركىيە دە اولان داغلاريندان كى ارضرومۇن گۈنئى لرىنىدە واقع اولموش ، بىن گول (مېن گول) دئىلين داغلارىيدان باش آلېر و پالان توءكىن داغىنىن (۳۱۳۵) متر اوجالىيغى دير) ساغ و گۈنئى دو شوندىن كىچىندىن سۇنرا قارص داغلارينين اته گىنندىن كىچىب و ارمىستان اولكەسىنە يۇل سالىر و يئنە قايىدىب ماكى ماحالىندى زىگىنە دن تا گورجۇستان سرحدىنە دە ك آذربايجان او ئلكە سىينى ايکى يئرە بولۇب نەهايت دە ۱۰۷۲ کيلومتر يۈل گئىندىن سۇنرا و چوخ چاي لار گۈنئى و قۇزىبى آذربايجاندا اونا قوشۇلاندان سۇنرا كورچايى آدلانىب و خزر دىيىزىنە تو كولور، بوجاي توركمىن چاي پاي بولۇشوندە / ۹۵۰ کيلومتر اۇزۇنلۇق دا ایران و شوروى سرحدى تانىنib ديركى او فاصلە دە آرازجا يىينىن ۸۰۵ آدادىسى واردىر كى هامى سى آدامدان بۇش آدالار دير كى او لارين ۴۲۷ پارچاسى

ايضاح لار

- ایران ۳۶۸ پارچاسی شوروی مالکیتیت دیر .
- ۳- آغلاغان چایی - ساوالانین گونئی لریندن باشآلیب و نیر ماحالینین اوستوندن کئچیب نهایت ده قارا سو چایینا توکولور .
- ۴- آغ چالی چایی - ساوالاندان باشآلیب و نهایتده قاراسو چایینا قوشولان چایلاردان دیر .
- ۵- آغ چای - نمین ماحالیندا جريان تاپیب نهایتده آرازا توکولور .
- ۶- آوارسی چایی - ساوالاندان باش توتور و قارا سو چایینا قوشولور .
- ۷- اونار چایی - سلطان ساوالانین قوزی چیگنیندن باشآلیب قوتورگولونون يانيندان کئچیب اونار کندینین تورپاغین سیراب ائدير .
- ۸- اهر چائی - ساوالانین گون باتان جينا غلاريندان باشآلیب واهر ماحالیندان کئچیب آخر دا قارا سو چایینا توکولور .
- ۹- ائيردى چایی - ساوالانین گون باتان دوءشلىيندن باش توتور و ائيردى کندینین تورپاغین او زياشيلا سووارير .
- ۱۰- ايلانلى چایي - کي ايلانجيق دا آدلاني، ساوالانين گون چيخان و قوزى جينا غيندان باشآلیب جبه در و ايلانجيق ماحاللارين سيراب ائدير .
- ۱۱- باري چایي - ساوالاندان باشآلان و باري کندينده او آدلا آدلانان چایين آدى دير .
- ۱۲- باليقلی چایي - ساوالانين گونئی لریندن باشآلیب واردبيل شه هرينى ايکي يئره بولن چاي دير کي نهایت ده آرازا توکولور .
- ۱۳- بوقچول چایي - ساوالاندان باشآلیب و سراب ماحالیندا جريان تاپير .
- ۱۴- بوئوكچاي - اردبيل ماحاليندا، آغميان کنديندن کئچن چايین آدى دير .
- ۱۵- پشوچايى کي بيرآيرى منطقمه او نا بىسلر چايى دا دئيرلر ساوالاندان باش توتور و سراب دا آجي چایینا قوشولور .
- ۱۶- استاجيار چايى - ساوالاندان آخيب سراب ماحاليندا جريان تاپاندان سۇنرا آجي چایینا توکولور .
- ۱۷- جۇرابلى ياجۇراب چايى - ساوالانين گونئى لریندن آخيب نير ماحاليندا جريان تاپير .

ايضاح لار

- ۱۸- جىينى چا يى - ساوالانين قوزىي جىناغىندان باش آلان چايلارين بىرى دىير .
- ۱۹- چەكى چا يى - ساوالاندان باش تۇتان و مشكىن ماحالىندا آخان بىر چاى دىير .
- ۲۰- خۇرخۇر چا يى - ساوالانين قوزىي لرىيندن مشكىن ماحالىندا آخان چايبىن آدى دىير .
- ۲۱- خىوو چا يى - ساوالاندان آخىب و خىوو يا مشكىن ده او آدلا آدلانىر .
- ۲۲- در آوار چا يى - ساوالاندان باش تۇتان و در آوار كىندىنده او آدلا آدلانان چاى دىير .
- ۲۳- درەوود چا يى - عرب تارىخىنده درو ز و فارس تارىخىنده درەرود آدلانان چايبىن آدى دىير كى قاراسو و خىوو و اهر چايلارى بىر بىريلە قاتىشاندان سۇنرا خەروزلى ماحالىندا بوا دلا آدلانىر بوجاى كېچميشىدە آذربايغانلى خرم دىنلرلە عربلىرىن قانلى دوئوشلىرىنە شاھىدا ئەلموشدو .
- ۲۴- دوءروش چا يى - ساوالاندان باش آلېب و دوءروش كىندىنده بوا دلا آدلانىر .
- ۲۵- دۇرسون خۇجا چا يى - ساوالانين گۈن چىخان دوءشلىرىندين باش تۇتوب دۇرسون خۇجا كىندىنده كېچىر .
- ۲۶- رازلىق چا يى - ساوالانين قوزىي داغلارىندان باش آلېب رازلىق كىندىنده او آدلا آدلانىر .
- ۲۷- ذىل كەلى يىن چا يى - ساوالانين قوزىي داغلارىندان باش تۇتور .
- ۲۸- سارى چاى - كى اونا سارى قمىش چا يى دا دئىر لر گرمى ماحالىندا كېچىنده سۇنرا خەروزلى ماحالىندا بالها آدلې چايا قوشلۇر نەھايت ده آرازا توکلۇر .
- ۲۹- ساققىزچى چا يى - ساوالاندان باش تۇتور و نىر ماحالىندا آجى چاينا توکلۇر .
- ۳۰- سامانلى چا يى - صلوات داغىنinin گۈن چىخان اتكلىرىندين كېچىنده سۇرما آرازا توکلۇر .

ایخاچ لار

- ٣١- سمیان چایی کی همان سمیانلی چایی او لموش او لا ارد بیلیں قوزی طرفیندن کئچیر، اونون ارد بیل جواریندابا وستونه وورولان کوئ رپوتاریخ با خیمیلا باستانی کوئ رپوتانی نیب دیر کی ابریشم بولونون اوسته قرار تا پمیش میش.
- ٣٢- سوباشی چایی - ساوالانین قوزی لریندن باش آلان بیر چایین آدی دیر.
- ٣٣- قاینارجا چایی - ساوالانین قوزی لریندن باش آلیب و قاینارجا گولونون یانیندان کئچن چای دیر.
- ٣٤- قارا سوچایی - ساوالانین ان بوئیوک و آدلیم چایی دیر کی بو چای قارا سودره سینده جریان تا پیر. دئمک بو چای و بو دره بیر او زوک فاشی کیمی سلطانی آرایا آلیس و بو چایین او زونلوغو اوْن ایکی کیلومتر دیر، بو چایین اوستوندن چکیلن کوئ رپولرین بیر نئچه سی نین عوموروا یکی مین ایلدن آرتیغا بئتیشیر کی اولارین بیرینجی سی زاغالان کوئ رپوسو (ارد بیل - تبریز بولونون اوسته اولینجی ینددی گوئزلو کوئ رپودور) و ایکینجی سی سمیان کوئ رپوسو (آلتنی گوئزلوبیر کوئ رپودور) واچونجو سوکھرلان کوئ رپوسو (آلتنی گوئزلو کوئ رپوسو دور) کی اونون عوئ مروسلجوقی عصرینه بئتیشیر و دوئ ردونجو سویئل کوئ رپوسو دیر کی ساری قیشلاق و گول تپه ماحالیندا قارا سوچایینین اوستونه چکیلمیشدیر.
- ٣٥- قوتلار چایی - ساوالانین گون باتان قوزی لریندن باش آلیب و قوتلار کندیندان کئچیر.
- ٣٦- قوروچای - سراب شهه رینین اوستوندن آخر وارد بیل ماحالیندان سو و شور.
- ٣٧- کورچای - سرحد تانینان آراز چایی نا بیر سیرا چایلار شمالی و جنوبی آذربایجاندان قوشلاندان سونرا گور جوستان اوئلکه سینده کورچایی آدلانیب نهایت ده خزر دنیزینه توکولور.
- ٣٨- گیرده چای - نمین ماحالیندا آخان بیر چایین آدی دیر.
- ٣٩- گوئیرچین چایی - ساوالانین یوز داغیندان باش آلیب و گوئیرچین کندیندان کئچن چای دیر.
- ٤٠- لاری چایی - ساوالانین قوزی لریندن باش توتور ولا ری ماحالیندا جاری اولور.
- ٤١- لای یون دُغا چایی - ساوالانین قوزی لریندن باش توتان چایلارین بیری دیر.

ايضاخ لار

- ٤٢- نُودوز چايى - اهر - مشكين يُولونون قيراغىندا واقع اولان چايىن آدى دير .
- ٤٣- نُوسويۇن چايى - ساوالاندان باش توتان و سراب دا قيرخ قىزلار كندىندا كىچن چايىن آدى دير .
- ٤٤- نُوهەدى چايى - نمىن ماحالىندا ارد بىلىن اون كيلومتر ليكىندا كىچن چاي دير .
- ٤٥- نيار چايى - نيار كندىندا كىچىب و نهايىتده قاراسودره سىنه توئى كولور .

سلطان ساوالانىن هنده ورىنده اولان ولكانىك داغلارى

- ١- اوْغلان داغى - كىسى داغىنин سۇل چىكىندا قوزىي طرفه چكىلنى داغىن آدى دير او جالىيفى ٣١٥٥ متر دير .
- ٢- آيقار داغى - سلطان ساوالانىن گونئى آياغىندا قرار توتان گىرده داغىن آدى و بىر ده جاناوار داغلا ، اوْغلان داغلا ، دلآلى داغىنин آراسىندا واقع اولان داغىن آدى دير .
- ٣- باها مقصود داغى - سلطانىن گونئى جەتىندا گۈن چىخانا سارى واقع اولموشدور كى او جالىيفى ٣٦٩٦ متر دير .
- ٤- بُوز داغى - سلطانىن قوزىي اتگىندا گۈن باتانا سارى بىر داغىن آدى دير .
- ٥- تىرييەك داغى - كىسى داغىن سۇل چىكىندا سراب شەھرىنە سارى چكىلنى داغ دير او جالىيفى ٣٥٥١ متر دير .
- ٦- جاناوار داغى - كىسى داغىن سول چىكىندا اوجا داغ دير .
- ٧- جۇت باجى داغلارى - بابامقصود داغىنин قوزىي ساغالىندا ايکى جىنانغلى داغ دير او جالىيفى ٣٥٥٥ متر دير .
- ٨- چال داغ - سلطانىن قوزىي لرىنده قرار توتوب دور .
- ٩- حاجى زال داغى - كىسى داغىنин گونئى جەتىندا داغىن آدى دير كى بىر طرفىنە ده هازار دئير لر كى احتمالا " هازار مۇغۇن آدىندان آلينمىش آدى دىروهار مۇغ گىدىگى كى او نۇن ساغ اتكلىرى اولموش اولا زىتىش پىامبرىن مۇغانلارىنин رىياشت چكدىگى يئرى تانىنمىش دير .

ايضاح لار

- ١٠- هەرمەر - سلطانىن گون باتان اليندن گونئى جىهەتە سارى چكىلىن اوچ داغىن آدى ديركى بو داغلارين ان اوچاراڭى ٤٨٥٥ مترە يئتىشىر كى او داغلار ئاھرى عظمتىنە گۈرە اھرام ثلاڭە مصرا يىلە مقايىسە اولمۇشدور .
- ١١- دل آلى داغى - جاناوار داغىنinin گون باتانىندان قوزىي طرفينە سارى قرار توتىموشدور .
- ١٢- زاغالان داغى - كىسى داغىنinin گونئى اتكىلىرىنده و سرابىن ١٢ كيلومتر لىكىندە واقع اولان داغ ديركى او داغىن ذىروه سىنده ايکى مىخى خط ايلە يازىلمىش كتىبە واردىر .
- ١٣ - ساوالان آذربايجان اوەلكەسىنده ان اوچا ولكانىك داغىن آدى دير كى رشته داغلاردان ساپا گلمىرى بولكانىك داغ اوچونجودۇر انىن آخىرلارىندا دوەر دونجو دۆارانىن اۆللەرىنده ، دماوند - الوند - سەندە آرات داغلارىلا بېرىلىك دەتسەشان ائتمىشدىر كى بېر مىليون يارىم اپىل اونون آرام اولماقى و دۇنماغى طول چكىشىدىر بولكانىك داغىن اوزونلوغو ٦٥ كيلومترە وائى ٤٥ كيلومترە وان اوچا بۇيۇ بىئش مىن مىردن آرتىغا يئتىشىر بولغان اوچ ولكانىك آغزى واردىر كى بېرىنجى سى پناھگاهىن اوستوندە بۇ يوك دايىرە شكليندە جۇلا يئر ديركى اشاغادا اولدۇغۇنا گۈرە زامان كئچدىقچە اوچاراڭ يئرلەرن بۇ يوك داشلارتۇر كولوب دەلمۇشدور و اوچولا يئرلەن داشلى بولاغى مشھور دير و ايكىنجى سى بېرىنجى هرم ايلە ايكىنجى هرمىن آراسىندا واقع المۇشدور و اوچونجو ولكانىك آغزى سلطانىن ذىروه سىنده بېر گۈزەل گولە دوەنوب كى عظمت و گۈزەللىك باخىمىلا آذربايجانلى لاراونا درىاچە دئىرلر .
- ١٤ - شاطىرگىنبدى - صومعە كىدىنinin اوستوندە باستانى تانىنىمىش بېرىتەنلىن آدى ديركى اوردا اشكانى عصرىنە عوەمرو يئتىشىن بېر بۇرچ واردىر .
- ١٥ - طوووس داغى ياطاووس داغى - سلطانىن قوزىي الىندە گون باتاناسارى بېر داغىن آدى ديركى او داغىن اتە كلىرىنده بۇ يوك و گۈزەل گۈلون آدىندا طوووس گۈلۈ دئىرلر .
- ١٦ - قاشقا داغ - سلطانىن قوزىي چىيگىنندن گون باتان سارى بېر داغىن آدى دير .

ايضاح لار

- ۱۷- قارابورون داغى - سلطانين آياغى آلتدا و آيغار داغيلا ياناش داغين آدى دير .
- ۱۸- قىبر آيى بوغان داغ - سلطانين قوزى آياغى آلتىندا و مشكىنه سارى داغين آدى دير .
- ۱۹- قوشَا اييىنه - سىلدىرим بىر جۇت ھوندۇر قايانلى داغين آدى دير كى اوچونجو ھەرىمین امتدادىندان گونئى دۆغۇياسارى ، آلوارس كندىنە طرف چىكىلىپ دير بىر داغين ايندېدە ك قوشَا قايانسى داغچىلار اليلە و بلکە انسان اياغى لافتح اولۇنمايىپ دير .
- ۲۰- قوملو داغ - سلطانين گونئى آياгинدا / ۳۸۰۰ مترە اوجالىيغى يئتىشىن بىر داغ دير .
- ۲۱- قىزىل بىرە - كۈل بىرە يەيا ناشى اونارچاينىن سۇل اليندە واقع اولوبور .
- ۲۲- قىزىل داغ - قوتور گۈلونە يئتىشىمدىن گۇن چىخان جەت دە قرار تۇتۇش .
- ۲۳- كىسى داغ - سلطانين سۇل چىكىنىنده و هەرمىلدەن سۇنرا گونئى جەتىنە اوجاو يَا پالاق داغ دير اوجالىيغى / ۴۷۸۰ مترە يئتىشىر .
- ۲۴- كۈل بىرە - اونارچاينىن سۇل اليندە و قىزىل بىرە يە ياناش داغين آدى دير كى اته كىرى قوتور گۈلونون سۇل چىكىنىنده يئرە ياپىشىر .
- ۲۵- كەھلىك داغى - سلطانين قوزى آياгинدا و بوز لاقلارينا باخان داغين آدى دير .
- ۲۶- گۈنلى داغ - سلطانين ساغ اليندىن سرابا سارى چكىلن داغين آدى دير ، كى فرهنگ و هەنر و سىلەسىلە باستانى آثارىنە گۈئە قۇرۇق بىر داغ دير .
- ۲۷- گۈئى داغ - ساوالانىن گۇن باتان قوزى جەتىنە واقع دير كى اوجالىيغى ۲۷۱۵ مترە يئتىشىر .
- ۲۸- گىردو داغ - گۈئى داغلا ياناش و مشكىنه سارى داغين آدى دير .
- ۲۹- يارپاق داغ - كەھلىك داغيلا ياناش بىر سىلدىرим داغ دير اوجالىيغى ۳۱۴۰ مترە يئتىشىر .

آذربایجانین گؤرکملی داغلارى

- ۱- آتا داغى - ۲۷۸۴ متر اوچالىقلا زنجاندا تخت سليمان داغلاريندان دير .
- ۲- آغ بابا داغى - ۱۳۱۰ متر اوچالىقلا ماکىدا قارا كندىن ياخىنلىغىندا واقع دير .
- ۳- آغ داش داغى - ۱۵۰۰ متر اوچالىقلا خوئى ماحالىنин مشهور قۇتسور كۈرسۈسۈنون قوزىيىيلىكىندا قرار تاپمىش .
- ۴- آغ داغ - ۲۷۳۱ متر اوچالىقلا زنجاندا تخت سليمان داغلاريندان و ۲۰۰۳ متر اوچالىقلا هشتهرى داغلاريندان و ۲۹۵۰ متر اوچالىقلا سەندىد داغلاريندان و ۱۸۲۰ متر اوچالىقلا قارا ضياء ماحالىندا و ۱۳۰۰ متر اوچالىقلا على باشى داغىنин چىكىنىدە كى داغىن آدى دير .
- ۵- ارشد داغى - سەندىد داغلاريندان، بىبى سلطانىن ياخىنلىغىندا واقع دير كى سلطان حسام الدین فرقىدىن قېرى اوور دا دير .
- ۶- آلاغىن داغى - ۳۳۱۰ متر اوچالىقلا اورمىيە دە تۈركىيە ايلە ایران سرحدىنده قرار تاپمىش .
- ۷- الوان داغ - پىير سقا داغلاريندان و دارابى كندىنин گونئى جەھتىنده واقع دير و زنجاندا قراوۇل رشته داغلارينين بىرىنин آدى دير .
- ۸- آلا داغ - ۳۲۵۵ متر اوچالىقلا تۈركىيە اوئلە كىننە يۇخارى تۈتكىندىنин يانىندا واقع دير .
- ۹- ألوند داغى - ۳۷۵۰ متر اوچالىقلا همدان شەھرىنин گۈن باتانىندا ولكانىك داغلارداندیر .
- ۱۰- اوچا داغ - ۱۹۳۸ متر اوچالىقلا مىشۇ داغلاريندان بىرى دير .
- ۱۱- اوچ تىپە داغى - ۱۳۰۲ متر اوچالىقلا جولغا ماحالىندا قوارتۇتموشدور .
- ۱۲- اۇرتا داغ - ۲۴۲۸ متر اوچالىقلا زنجاندا جان قۇملۇ كندىنин ياخىنلىغىندا يئر تۇتموشدور .
- ۱۳- اولىق داغ - ارسپاراندا قاراداغ داغلاريندان بىرى دير .

ايضاخ لار

- ۱۴- اُوشار داغى - پىر سقا داغلارىندان و آرا چايىن يانىندا واقع دير .
- ۱۵- اعقان يا إقان داغى - اُوليق داغيلا ياناش و مئشەلىك قاراداغ داغلارىندان دير .
- ۱۶- ايرى داغ - ۲۴۸۲ متر اوجالىقلا قارا داغين اُزو مدېل ماحالىندا بۇي آتمىشدىر و / ۲۴۰۰ متر اوجالىقلا صوفياندا قرار توتموشدور كى دُزال چايى اوندان باش آلير .
- ۱۷- بابا چىچك داغى - اربىل ماحالىندا دارابيروس چايىنин قىراغىندا بويلانىب دير .
- ۱۸- باش داغ - ۲۱۹۵ متر اوجالىقلا بوستان آماحالىندا بوزقوش داغلارىندان دير .
- ۱۹- باغ بالا داغى - ۲۵۹۵ متر اوجالىقلا كرمان استانىندا كى داغلارىن بىرى ديركى آدى تۈركى او لوغونا گۈره بىر ئاماڭدا اوندان آد آپارىلمىشدىر .
- ۲۰- باغرۇو داغلارى - خالخال و اردبىل آراسىندا چىكىن رشته داغين آدى دير كى ان اوغا ذىروھسى ۳۱۹۶ متر اوجالىقلا باغرۇو داغى آدىلا، نوئور گولونون اوستوندە ۲۷۶۰ متر اوجالىقلا هىر و آستارا ماحالىنин آراسىندا اۇزونه يئر ائتمىشدىر .
- ۲۱- باغلى داغ - ۲۲۵۴ متر اوجالىقلا مواضخان ماحالىندا قاراداغ داغلارىندان دير .
- ۲۲- بايزىد داغى - اورمىيەدە و تۈركىيە سر حدىنده اولان داغلارىن بىرى دير .
- ۲۳- بايقارا داغى - ۲۳۰۳ متر اوجالىقلا سەند داغلارىندان محسوب اولور .
- ۲۴- بۇز سينا داغى - ۲۴۸۰ متر اوجالىقلا اُرمىيە نىن مىيل چوئلوندە دالامير داغيلا ياناشى داغين آدى دير .
- ۲۵- بۇزقوش - سراب - ميانا آراسى رشته داغلاردىر كى اۇزونلوغو ۱۲۰ کيلومتر وائنى ۴۵ كيلومتر دير بىر رشته داغين ان اوغا ذىروسى سراب شەھrinin گونئى اليىنده ۳۲۰۲ متر اوجالىقلا اۇزونه بۇزقوش آدى آلمىشدىر .

ایضاح لار

۲۶- بینا يا بینه داغى - ۳۴۰۰ متر اوچالىقلا صوفيان ماحالىندا مۇرۇو داغلاريندان دير كى بىرى چايى اوْندان باش توتور .

۲۷- بوئيوك آغرى داغلارى - آرارات داغلارينين ان اوچا داغلارى دير كى اوچاراق ذىروه لرىنىن ۵۱۵۶/۵۶۵۰ متر اوچالىقى دير بو داغلار ۲۰۰۰ کيلومتر وسعت لە قافقاز ماحالىندا يئرين اۆزۈن تۇتموشلار و بىر سىرا آرارات داغلاريندان كى كىچىك آغرى داغلارى آدلانمىشلار تۈركىيە و ایران سەھىنە قرار تاپمىشلار كى اولارين ان اوچا ذىرسىنىن ۳۹۱۴ متر اوچالىقى دير .

۲۸- بوئيوك داغ - ۲۹۸۱ متر اوچالىقلا سەند داغلاريندان حساب اولور .

۲۹- بى بى سلطان داغى - ۳۳۷۶ متر اوچالىقلا اسکو ماحالىندا سەند داغلاريندان دير .

۳۰- بىلىقىس داغى - ۳۳۳۲ متر اوچالىقلا زنجاندا تخت سليمان داغلاريندان دير .

۳۱- بىن گول (مېن گول) هزار بىرکە معناسىنا تۈركىيە دە بىر سىرا بوئيوك آغرى داغلارينين آدى دير كى اولارين ان اوچاراق ذىرسىنىن ۳۱۵۲ متر اوچالىقى دير. آراز چايى او داغلارдан باش آلىب و آياгинدا كى زۇرلو چئىشمە لرىن گوجلو سۇلارىلا قاتىشىپ نەياتىدە آذربايجان اوئلکە سىنده بوئيوك بىر چاي اولوب خىزىز دىنلىكىنە تۈكۈلۈر .

۳۲- پالىش داغى - ۲۰۴۵ متر اوچالىقلا كلىپر و اهر يۈلوندا قرار توتۇش .

۳۳- پىرى داغى - ۳۳۰۰ متر اوچالىقلا اورمىيە دە تۈركىيە سەھىنە طرف قرار تاپمىش .

۳۴- پىرى داغ - ۲۰۷۲ متر اوچالىقلا مرند دە مىشۇودا داغلاريندان و ۱۵۲۰ متر اوچالىقلا خالخالدا باغرۇ داغلاريندان دير .

۳۵- پىرى كىزى داي داغى - ۲۲۲۰ متر اوچالىقلا ورزقان ماحالىندا قاراداغ داغلاريندان دير .

۳۶- پىرى موسى داغى - تىرىزىن قوزىي و گون باشان چىكىنинە واقع دير .

۳۷- تاشلى داغ - ۱۶۴۶ متر اوچالىقلا تۈركىيە و آذربايجان سەھىنە

ماکی ماحالیندا یئر سالمیشdir.

٣٨- ترجان داغی - ٢٦١٨ متر اوجالیقلا خوی ماحالیندا قوتور دره‌سینین دوئشوندە واقع دیر.

٣٩- تخت سلیمان داغلاری - ایکی سیرا رشته داغلار دیلار کی سهند داغلارینا یا پیشماقلە بىر سیراسى عراق سرحدىنە دەك و بىر سیراسى البرز داغلارینا دەك ایاç توتوبلاز.

٤٠- تۆپ داغ - ٢٩١٥ متر اوجالیقلا قوزی آذربایجاندا قارا تۇرپاç و قارا آغاج كندلرینین آراسیندا یئر توتموشدور.

٤١- تۆرە جلى - ٤٣٥٥ متر اوجالیقلا اورمیه دە گونئى دن قوزی جھەتىنە چكىلەن داغلار داندىر.

٤٢- جام داغی - ٣٧٢٢ متر اوجالیقلا سهند داغلاریندان و ان اوجا ذيرولى سهندىن داغى دير.

٤٣- جوت هاچا (ایکی هاچا) - ٢٥٤٥ متر اوجالیقلا هشتەرى داغلاریندان سايا گلپىر.

٤٤- جۇرو داغ - بىر سیرا اربىل ماحالیندا داغلار دير کى ان ذىروه لى سى ٢٨٥٥ متر اوجالیقلا سر چمن داغى آدلانمیشdir.

٤٥- جىلۇو داغى - تۈركىيە دە جىفىك كندىنین يانىندا قرار توتموشدور.

٤٦- چلىكان داغى - ٣٢٣٥ متر اوجالیقلا خوی ماحالیندا شىمس آوا كندىنinin كنارىندا یئر سالمیشdir.

٤٧- چوليان داغى - زنجان ماحالیندا تخت سلیمان داغلاریندان بىرى دير.

٤٨- چىچك لى داغى - ٢١٨٩ متر اوجالیقلا آذىشەرين قوزىيىنده واقع دير.

٤٩- چىللە خانا داغى - ٢٥٨٩ متر اوجالیقلا زنجاندا كىادا غىلا ياناشى داغ دير و بىرىدە تېرىزىدە گروس ماحالیندا مورۇ داغلاریندان بىرى دير.

٥٠- حىدر بابا داغى - قارا چمن ماحالیندا بۇزقوش داغلاریندان محسوب اولۇر محتشم استاد، رحمتلىك شەھرىيارىن حىدر بابا شاھاڭىزى او داگام مخاطب دير.

ايضاح لار

- ٥١ - خوروزلو - گونئى مۇغان چوئلۇنون جنوبوندا بىر سира كىچىك رشته داغلار دير كى ان اوچاسى ٢٠٠ متره يئتىشىر .
- ٥٢ - خىلداغى - ١٦٢ متر اوچالىقلا خوى ماحالىندا آذربايجان لا توركىيە سرحدىنە ياخىن بىر داغ دير .
- ٥٣ - دالامير - اورميه داغلاريندان دير و ٣٢٠٥ متره اوچالىغى يئتىشىر .
- ٥٤ - دامورو - ٣٣٨١ متر اوچالىقلا قوزىي آذربايجانين شومشاد ماحالىندا واقع دير .
- ٥٥ - درىداغ - ٩٢٣ متر اوچالىقلا ديزمار ماحالىندا قارا داغ داغلاريندان دير .
- ٥٦ - دمير داغ - اربىيل داغلارينين بىرىنин آدى دير .
- ٥٧ - دميرلى داغ - ٢٨٥٠ متر اوچالىقلا تخت سليمان داغلاريندان و سەند داغلاريندان دير .
- ٥٨ - دئنا يا دينار داغى - ٤٤٠٩ متر اوچالىقلا تبريزىن يا سوج كندىنин قىراغىندا دير .
- ٥٩ - دند داغى - ٢٣٧٨ متر اوچالىقلا تبريزىن سىرخاب داغلاريندان و ان اوچاسى دير .
- ٦٠ - دىك داش - ماكى دا چالدىران ماحالىندا و توركىيە سرحدىنده اولان داغىن آدى دير .
- ٦١ - دينگە داغى - زنجاندا تخت سليمان داغلاريندان بىرى دير .
- ٦٢ - ديوان (دواوان) داغى - ٢٢٥٢ متر اوچالىقلا علمدار گرگر ماحالىنин داغلاريندان دير .
- ٦٣ - رىچە داغى - اورميه ده ٣٢٥٠ متر اوچالىقلا توركىيە سرحدىنده يئر توتموشدور .
- ٦٤ - زنگە زور داغلارى - نخجوانين واوردوبا دين آراسىندا قرار توتموشلار كى او داغلارين ان اوچا داغى ٣٩٠٥ متر اوچالىقلا قاپچىق داغى آدلانمىشىر .
- ٦٥ - سارى گونئى داغى - ٢٢٢٩ متر اوچالىقلا زنجاندا تخت سليمان داغلاريندان بىرى دير .

ايضاح لار

٦٦- سام بۇران داغى - ١٧٢٢ متر اوجالىقلا مرند شەھرىينىن قوزىيىلىنىدە و ٢٢٣٤ متر اوجالىقلا قارا داغ داغلاريندان بىرى دير.

٦٧- ساو، آلان - پىزاك معناسينا، سس و سۇو آلېب قايتاران اولسا يېزلى بىر آد اولا بىلر اوسللى و سۆولى ولكانىك داغين قوزىيى جبىھىسى مشكىن و دوغو گونئىي ارد بىل وباتى گونئىي سراب وباتى جبىھىسى قوشاداغ و سىلەسىلە قارا داغ داغلارى دير تارىخ لerde قىيد اولان شەھادتلەر گۈرە بو مقدىس داغين هېچ زمان باشى قارسىزاولما يېب و كىچمىشلەرde قوجاغى و حى او جاغى و اتەكلرى، موغانلارин رياضت و عبادتگاهى و دوئشلىرى آسلامنلار اوپلاغى او لموشدوران او جا ذىروهسى محراپ داشىنىن اوستو ٥٠ ١٣ متر اوجالىقى و دۆنیانىن ان گۈزەل داغلاريندان بىرى دير.

٦٨- سرازى داغى - ٣١١٢ متر اوجالىقلا تۈركىيە دە خر كان كندىنىن اوئنوندە قرار تاپميش.

٦٩- سىندان داغى - ٢٩٧٥ متر اوجالىقلا ابھر ماھالىنىدا اوئزونە يئر سالميش دير.

٧٠- سەند داغلارى - رسوبي وولكانىك داغلاردان دير، او داغلارين او زوتلوغو ١٠٠ كيلومتره و ئىنى / ٢٥ كيلومتره يئتىشىر بودا داغلارين گونئى دوغو جبىھىسى قارا چمن و بۇستان آوا و قوزىيى تبريز و گونئى باتى جبىھىسى مراجا دان تا تخت سليمان داغلارينا دەك چكىلىمىشدىر بودا داغلارين ايکى داغى ٣٥٦٢ و ٣٦٥٦ متر اوجالىقلا او ز آدىلا (سەند) آدلانىر.

٧١- شام داغى - ٣٥٦٢ متر اوجالىقلا سەندىن گۈن باتان گونئى لرىندە كى داغلارдан بىرى دير.

٧٢- شەلىك داغى - ٣١٥٥ متر اوجالىقلا قوتۇردرە سىندن گۈن چىخانا سارى قرار تاپميش كى زۇلا كە چاىي او ندان باش آلېب اورميه درىاچە سىنه توء كولور.

٧٣- شىخ سليمان داغى - سەند داغلاريندان بىرى دير.

٧٤- شىران داغى - ٢٥٩٦ متر اوجالىقلا هەريس ماھالىنىدا قوشاداغلاردان دير.

٧٥- شىشك داغى - ٢٤٥٠ متر اوجالىقلا بۇزقوش داغلاريندان دير.

ايضاخ لار

- ٧٦- شيندان داغى - اردبيل - آستارا يۇ لوندا حئيران گىيگىنин قىراغىندا آغ چاي دوئشوندە قوزىي آذربايجان داغلاريندان دير كى شيندان قالا اوئون ذىروهسىنده و خرم دىنلر زامانىندا قالان قالا دير.
- ٧٧- صلوات داغى - مۇغان ماحالىندا بىر سира آلچاق داغلار دير كى ان اوجا ذىروهسى ٢٢٢٨ مترە يېتىشىر.
- ٧٨- عوريان داغ - ٢٨٣٩ متر اوجالىقلا سەند داغلاريندان دير.
- ٧٩- عقره داغى - ١٤٥٠ متر اوجالىقلا اربيل سەھوك ماحالىندا يېرلىشمىشدىر.
- ٨٠- علمدار داغى - ٣١٥٥ متر اوجالىقلا مىشۇ داغلارينين اوجاراغى دير.
- ٨١- على باش يا على باشى داغى - ١٩٥٠ متر اوجالىقلا جۇلغا ماحالىندا حاجىلار كندىنە يابېشىق داغ دير.
- ٨٢- على بىي داغى - گئرمى ماحالىندا واقع دير.
- ٨٣- غرمان داغى - ٢٤٥٠ متر اوجالىقلا اورميه دە قرار توتموش.
- ٨٤- قاپلانتاي داغى - ٢٢١٩ متر اوجالىقلا بناب - آذرشهر يولوندا سەند داغلاريندان دير.
- ٨٥- قارا بىللە - مىشۇ داغلاريندان و يام كندىنinen اوئوندە بئر توتىبدور.
- ٨٦- قارا داغ - بىر رىشه رسوبى داغلارين آدى دير كى تبرىزىن قوزىي - لرىنده سېرخاب داغلارينا قاتىشار كن آراز چاينى دەك بۇي آتمىشدىر كى بو داغلارين اۇزونلۇغو / ٢٣٠ كيلومتر و انى آرادا / ٤٥ كيلومتر و دۇغودا / ٤٥ كيلومتر و باتى / ١٠ كيلومتره يېتىشىر.
- ٨٧- و بىر دە ١٥٣٠ متر اوجالىقلا باغرۇ داغلاريندان و ٢٤٣٠ متر اوجالىقلا آرارات داغلاريندان و ٢٦٣٠ متر اوجالىقلا تخت سليمان داغلاريندان و ٢٢٠٩ متر اوجالىقلا اورميه دە قوشچو ماحالىندا يېرلىشمىشدىر.
- ٨٨- قاسم داغى - سەند داغلاريندان بىرى دير كى هشتەرى ماحالىندا واقع دير.
- ٨٩- قارى قىز داغى - ٢٦٠٩ متر اوجالىقلا جۇلغا ماحالىندا وئران داغىن ئەونوندە قرار توتموش او داغلار درە دىزىدن گىرگە سارى چىكىلىمىشلىر.
- ٩٠- قاضى، (بابا قاضى) داغى - ٢١٧٩ متر اوجالىقلا زنجان داغلاريندان دير.

ايضاح لار

- ٩٥- قازان داغ - سهند داغلاريندان . دوئروش و قيشلاق داغيندا ياپيسيق داغ دير و قازانى داغ دا ارسباراندا قارا داغ داغلاريندان دير .
- ٩٦- قافلان داغلارى - بير سيرا داغلارين آدى دير كى اوچاراق ذيروهسى ١٥٤٠ متى ديركى دوغودۇشونجىل و باتى دوئشۇ سقز ماحالىينا يئتىشىر .
- ٩٧- قانلى بابا داغى - ٢٥٠٣ متر اوچالىقلا ماكى ماحالىندا بۇي آتمىشدىر .
- ٩٨- قارا خاشلى داغى - ٢٦٩١ متر اوچالىقلا قوزىي آذربايجاندا ،
كتام كندىينىن اوئزوندە يئر سالمىشىر .
- ٩٩- قارا داش - ٢٤٣٥ متر اوچالىقلا آذربايغان و تۈركىيە سرحدىنده و
٢٧٧٦ متر اوچالىقلا ماكى دازنگمار چايىنىن كنارىندا و ٢٥٨٢ متر اوچالىقلا
مەداوا كندىينىن قوزىي جەتىنده كى داغ دير .
- ١٠٠- قىدىيل داغى - اورميه دە قۇتۇر درە سېينىن اوئزوندە مکرى داغيندا
قاتىشان داغ دير .
- ١٠١- قوشما داغ - ٣١٤٩ متر اوچالىقلا ساوالان داغلاريندان هىرس ماحالىنا
و نەهايتىدە قارا داغا قاتىشان داغلاردىلار و بىردى قۇتۇر درە سېينىن اوئزوندە
ايکى ذيروهلى و آغ داغلا قاتىشىق داغلارين آدى دير .
- ١٠٢- كربىلىن داغى - ٣٢٨٠ متر اوچالىقلا تۈركىيە - آذربايغان سرحدىنە
قرار توتموش .
- ١٠٣- كىسبە داغى - ٢٩٥٢ متر اوچالىقلا قارا داغ داغلاريندان دير .
- ١٠٤- كلتە داغى - ١٤٨٥ متر اوچالىقلا سهند داغلاريندان دير .
- ١٠٥- كلال داغى - سهند داغلارينىن بىرى دير .
- ١٠٦- كوشما (كوشما بابا) - ٣٥١٤ متر اوچالىقلا موند ماحالىندا مىشۇ داغلاريندان دير .
- ١٠٧- كوشكار داغى - ٢٣١٩ متر اوچالىقلا زنجان داغنى بىسىلى ماحالىندا
قرار توتموشدور .
- ١٠٨- كۈل تىپە داغى - لىلا داغينىن ياخىنلىيغىندا و كۆزە گر ملوك داغيلا
ياپيسيق داغ دير .

ايضاح لار

- ۱۰۵- کیا داغى - ۲۵۲۰ متر اوجالىقلا زنجاندا قارا پسلی ماحالىندا يئر سالمىشىدیر .
- ۱۰۶- كىريينگان داغى - ۳۰۰۰ متر اوجالىقلا قارا داغ داغلاريندان دير .
- ۱۰۷- گورگۇر داغى - ۲۹۹۰ متر اوجالىقلا تخت سليمان داغلاريندان دير .
- ۱۰۸- گول تپه داغى - ۱۹۹۵ متر اوجالىقلا تبريزىن گونئى اوزوندە سەندە داغلاريندان بىرى دير .
- ۱۰۹- گول مئشه - ۱۳۷۳ متر اوجالىقلا زنجاندا تخت سليمان داغلاريندان دير .
- ۱۱۰- گونئى داغ - ۱۶۳۱ متر اوجالىقلا زنجان داغلاريندان عبارت دير .
- ۱۱۱- ليلا داغى - ۲۱۴۴ متر اوجالىقلا سەندە داغلاريندان دير .
- ۱۱۲- لالان داغى - ۳۱۴۱ متر اوجالىقلا اورميه دە واقع دير .
- ۱۱۳- ليوار داغى - جۇلغا - مىند يۇلونون اوستە قرار تاپميش دير .
- ۱۱۴- ليقوان داغى - ۲۳۰۶ متر اوجالىقلا سەندە داغلاريندان وليقوان كىدىينىن اوئنوندە يئر سالمىشىدیر .
- ۱۱۵- ماھۇرھايى - مۇرۇو و مىشۇودا غلارىنى صوفيان دا بېرىبىرىن ياپىشىدیران كولە داغلارين آدى دير .
- ۱۱۶- مازۇك داغى - ۱۳۹۷ متر اوجالىقلا آغ چای اوئنوندە قۇتور درە سىنده بۇي آتمىشىدیر .
- ۱۱۷- ماللا داغى - ۲۱۲۵ متر اوجالىقلا ابھرو / ۱۹۷۰ متر اوجالىقلا اۇرمىھ داغلاريندان دير .
- ۱۱۸- مرمر داغ - ميانادا قافلان داغلاريندان بىرى دير .
- ۱۱۹- منبر داغى - ۲۴۲۹ متر اوجالىقلا ، اۇتا داغا ياپىشىق داغىن آدى دير .
- ۱۲۰- مۇرۇو داغلارى - تبريز - صوفيان آرا قارا داغلاريلان موازى باشلانىب گۈن باتانىا سارى چكىلىميش داغلارين آدى دير كى او داغلارين اوجاراغى ۳۶۱۴ مترە يئتىشىر .
- ۱۲۱- مىشۇو داغلارى - صوفياندا مۇرۇو داغلارينا ياپىشان و مىندە سارى

ايضاح لار

چكىلن داغلارين آدى دير كى بو داغلارين ايکى اوخاراگى / ٢٥٣٤ مترو و ٣٥١٤ متر اوجالىقلا مىشۇ آدى لا آدلانىر.

١٢٢ - نيشان داغى - / ٣٦٦٠ متر اوجالىقلا قارا داغ داغلارينين ذيروملى داغى سايا گلىرى.

١٢٣ - نرميق داغى - ٢٥٣٩ متر اوجالىقلا هريس ماحالىندا ، اسماعيل كندىنин اوئوندە و / ٣١٥٥ متر اوجالىقلا شالى كندىنин اوئوندە قرار توتوموشلار .

١٢٤ - ياش داغ - ساوالان داغىنин گونئى دوغوسوندا ويله دره سوپۇنۇن اوئوندە واقع دير .

١٢٥ - يۈز داغ - ساوالان داغلارينين گونئى جهتىنده دۇرسون خۇجا و گويرجىن كندلىرىنин اوئوندە يئر سالمىشلار .

١٢٦ - يارغان داغى - ٢٧٩٩ متر اوجالىقلا بنابدا سەند داغلارىندان دير .

١٢٧ - ويران (ۋئران) داغ - ٢٢٥٢ متر اوجالىقلا جولفا ماحالىندا كلەقندىننەن و قارى قىز اوئوندە قرار توتان داغ دير .

ساوالانين مىھم يارغانلارى

١ - اۆو دره سى - ساوالانين گونئى طرفىنده سايىن گدىيگىنەسارى بىردرەنин آدى دير .

٢ - داش دره - ساوالاندان باش آلان و نير ماحالىندا قورتaran درەنин آدى دير .

٣ - دونغۇز (دوئوز) درەسى - قارا سودره سىندىن آيرىلان و سميان چايىندان گون چىخانا سارى چكىلن باغلى بىريارغان ديركى اوئون اوست باغلى باشىنا ارجە ماحالىندا كۆنتور قىشлагى دئىرلر .

٤ - سارى دره - نۇقدۇ كندى ايله نوئور گولونۇن آراسىندادا و مىس دره ايله ياناشى يارغانىن آدى دير .

٥ - شIROان درەسى - سلطانىن ان عظمتلى يارغانىنин آدى دير او دره سلطانىن قوزىلىرىندان (شابىل گولونۇن ياخىنلىغىندان) باش آلىپ ١٢ كيلومتر يول دولانىب نهایىت دە چىراببا آدىلى يايلاقدا قورتولور .

ايضاح لار

٤- قارا سو درهسى - سلطانىن ايکينجى گور كملى درهسى دير دئمك سلطانىن بير سира داغلارىنى بير اوْزوك كىمى آرايا آلىب دير بودره اوْزونلۇقداشىروان درهسىنдин باش اوللا . بو دره نىن بوروق بوروق ودوء نوم دوء نوم اولماقلېغى فيكىرلىرى داھا اوْز عظمتىنە مشغول ائدير . بودرە خىرم دىنلىرىن اوپلاغى اولدوغۇناڭو رە تارىخ دەۋا ئۇنە بۆ يۈك آدقازانمىشىدیر .

ساوالانلا رابطه لى قالالارين ايضاھى

- ١- آى قالاسى = هىرس ماحالىندا - اسماعىل كندىنин اوءنوندە اولان ئوکۇز داغىنин ذىرۇھ سىندە تىكىلىن قالانىن آدى دير .
- ٢- ارشە قالاسى - قاراسوچايىنин دوءشوندە و ارشە (ارشق) ماحالىلا ورگەن ماحالىنин آراسىندا دوزە لىنمىشىدیر .
- ٣- آغچا قالا - خىۇ ماحالىندا قارا قايا كندىنин ياخىنلىيغىندا كى قالانىن آدى دير .
- ٤- النجا قالا - النجق كندىنин دوءشوندە و الينجه چايىنин قىراغىندا كى قالانىن آدى دير .
- ٥- بذ قالا - ساوالان دوءشوندە بير شەھر بويدا قالانىن آدى ايمىش تاء سفلر اولسون كى ايندие دەك يئرى دقىق حالدا تانىنما مىشىدیر بعضى يازىلارا گورە كلىپرىن ياخىنلىيغىندا اولان مشهور بابك قالاسى همان بذ قالاسى دير .
- ٦- بۇينو يوغون قالا - كى تارىخى دە جەھان قالا آدىلا آدلانمىشىدیر نىر ماحالىندا كۇرابازلى كندىنин قوزىي اليندە سىلدىريم داغىن ذىرۇھ سىندە تىكىلىمىشىدیر .
- ٧- پېشتۇ قالا - قارا سۇچايىنин سۇل جىناغىندا دىكلە ماحالىندا پېشتۇ كندىنин اوءنوندە دوزەلىنمىشىدیر .
- ٨- چاي قالا - (حصن النھر) آدىلا عوب تارىخيىنده آدلانمىش قالانىن آدى دىراو قالا ارشە قالانىن ياخىنلىيغىندا وقارا سو دوءشوندە تىكىلىمىشىدیر .
- ٩- دئو قالا - خىۇ ماحالىندا ، اونارلا كويچ كندلىرىنин ياخىنلىيغىندا

ايضاح لار

هخامنشى عصرىندە دوزملىنن قالادير .

١٠- روئين قالا - ساوالانين گون چىخانىندا روئين دە (قوناق قىران)
كىدىنин اوئوندە دۆزهلىنىمىشىرى .

١١ - قارا قالا - ارشە ماحالىندا قارا سوچايبىنин دوئشوندە ارشە قالا ياخىن بىر قالا دىر .

١٢ - قالا جىق قالاسى - اردبىل ماحالىندا ساوالان دوئشوندە قالاجىق
كىدىنندە تىكىلىمىشىرى .

١٣ - قاهقاها قالاسى - قاراسوچايبىنин دوئشوندە ورگەن ماحالىندا دۆزه
لىينن قالادىر .

١٤ - قىز قالا - گئرمى - مۇغان اوستە ، بىر زىند قالانىن يابىندادىر، اوئون
عوئمرو اشكانى و ساسانى زامانىنا يئتىشىر .

١٥ - كۆھنە قالا - خىwoo چاينىن دوئشوندە داغىنېق قالا دىر .

١٦ - كۈر قالا - هىر ماحالىندا كۈر قالا كىدىنин اوئوندە دۆزه لىينمىش دىر .

١٧ - منظم قالاسى - مشكىن شەھرىنندە ملى آثار تانىنان قالادىر .

١٨ - نۇدۇز قالاسى - نۇدۇز چاينىن دوئشوندە (اھر - مشكىن) يۈلۈنۈن
قىراغىندا) دۆزه لىينمىشىرى .

قوشلار

١- آلا پاختا = مرغ صحرائى

٢- آلاشا = گۈرچىنە و قارا قارقايا اوخشار بىر قوشدور .

٣- باغرى قارا = سئرچەدن بىر آز بؤيوك و دوئشو قارا قوشدور .

٤- بېپۇ = ھەدد .

٥- بۈلۈل = قنارە - بلبل .

٦- بىلدىرچىن = بلدرچىن - بىدېدە .

٧- پىغى = سئرچە يە ئىن و لئش يە ئىن قوشدور .

٨- تۇراخاي = كاكلى .

٩- چرتىكە (چوبان آللادان) = شبان فرييىك .

ايچاح لار

- ۱۰- دُورنا = درنا .
- ۱۱- ساري كؤينك = سهره .
- ۱۲- ساغساغان = زاغچه - زاغى .
- ۱۳- سئرچه = گنجشك .
- ۱۴- سُوقوشو = مرغ آبى .
- ۱۵- سيفيرچين = سار .
- ۱۶- سيمرغ = خيالى بير قوشدور .
- ۱۷- فَرَه = كهليگين بالاسى .
- ۱۸- قارتال = عقاب - شاهين .
- ۱۹- قارقا = زاغ
- ۲۰- قاز = قو .
- ۲۱- قازالاغ = بير جور چول قوشدور .
- ۲۲- قَجله = زغن .
- ۲۳- قيرغى = عقاب نسليندن و اوندان كيچик قوشدور .
- ۲۴- قىزىل قوش = سئرچەدن بير آز بوئيوك قىزىل رنگىندە قوشدور .
- ۲۵- كهلىك = كبك .
- ۲۶- گوئيرچين = كفتر .
- ۲۷- گولمین = كيچик قوشلاردىلار كى اوخوماقلارى اوشاقلارين گولوشونه اوخشار .
- ۲۸- لاجىن = شاهين .
- ۲۹- لئى = كرك - شىغىچى بير قوشدور .
- ۳۰- مۇراد قوشو = بير جور سار تيرهسييندن اولان قوشلارين آدى دير كى آتالارين دئديكىنه گوره كىچميش عصىرلر كوئشىلر چكوشجه (ملخ صحرائى) او زگتىرەن زامان اكينچى لربىرن فرائىلچى گوندرەرمىشلەر مۇراد قوشوبلا غىيندان كى (شاه بولاغ) اولموش اولا ، سو گتىرسىن .
- اوائلچى بيرحالدا كى يان يۋەرە سىينە باخماز مىش و بير كىمىسە ايلە دانشساز - مىش اوسودان گتىريپ او زكىندلرىينىن بولاغىناتۆكۈپ و بير مقدار آرپا و

ايضاح لار

بۇغدا بۇلاغىن كنارينا سېمكىمە مۇراد قۇشلارдан ايستەرمىشلىرى اولارى بو آفتىز نجات وئرسىنلىرى ، او قۇشلار اوج دسته اولوب، بىر جۇماسى چكوشىمىلىرى شكار ائتمىگە مشغۇل اولوب و بىر جۇماسى دىيەتكۈرىن و بىنلىرىن گۇلدە يۇبۇپ و اوچونجو جۇما گۇلدىن قىراقدا، انتظاردا ياشارمىشلىرى كى شكاردا اولان مۇراد قۇشلارى يوپۇنماغا گىلندە اولار شىكارا مشغۇل اولسۇنلار .

گدىك لىر

۱- حئيران گدىكى = باغرۇ و شىندان داغلارينىن اتكلىرىنىدە اردبىيل - آستارا يولوندا مئشەلى بىر گدىك دىر .

۲- سائىن گدىكى = ساوالانىن گونئى اتهگىنىدە، سراب لاردىبىيل آراسىندا مەهم گدىك لىردىر .

۳- هازار مۇغ گدىكى = ھرملىرىن گۇن باتان چىكىنىدىن باشلانىرىكى او گدىكىدە موغانلار، اسلام عصرىنىدىن قاباق رياضت چىكمەگە مشغۇل اولارمىشلىرى او گدىكىن يولونا ائلات آرا (ائل يۇلو) دئىرلر .

۴- ھفتە گدىكى = ساوالانىن قوزىي اتهكلىرىنىدىن باشلانىرى، او گدىك همىشە قار - ياغىش أولدوغونا گوئەرە ائلاتلار معىن ھفتەلر دە اورادان كىچىرلىر و كۆلر، اونا گوئەرە ھفتە گدىكى آدلانمىشدىر .

۵- يئللى گدىك = ساوالانىن ساغ دو شوندە كى گدىكىن آدى دىر كى يئللى گدىك يايلاقى دا او آدلا آدلانمىشدىر .

۶- يام = مىشۇ داغلارىنىن اتهكلىرىن (تبرىز - مرند) يولوندا اولان گدىكىن آدى دىر .

گوللىرى

۱- آت گولو = يازىلاردا باكىن قارا قاشقا آتىنىن بۇغول دوغو گولون آدى دىر .

۲- اوج قارداش گوللىرى = قىيىزىل بىر جۇجۇت باجى داغلارىنىن آراسىندا بىر بىرىنە ياخىن اوج گولون آدى دىر، او گوللىرىن بىئىپ راغى كى مىڭىز شكىنىدە او خشايىر (آت گولو) واوندان كىچىك گولە (دىبىسىز گول) و اوچونجو گولە (كىچىك -

ايضاخ لار

گول) دئيرله .

٣-ساوالانين گولو = سلطانين ذيروهسينه واقع اولان ولکانيك دهنە دير کي سلطانين ذيروهسينه اولدوغونا گوره سالم قالىب وسوایلادلوب کي ايل او زونو اونون او زوبوزلاق قالار . اونون درين ليگى / ١٣٠ متر و قطرى ٥٠ متر تخمین وۇرلوبىدور بو گول عظمتىنە گوره ساوالان درياچەسى آدلانيدىر .

٤- طاووس گولو (طوووس گولو) = طوووس داغىينىن دوءشوندە واقع دير .
٥- قارا گول = قىزىل بىرە داغىينىن ذيروهسينه واقع اولان بىضى شكليندە گولون آدى دير کى سلطان ساوالاندان باخاندا اونون او خشارى چوخ بىرگۈزە واردىر .

معدن سولاري

١- الله حى گولو = سراب ماحالىندا بۇزقوش داغلارينىن دوءشوندە الله حى كندىنин ياخىلىيغىندا ايکى معدنى سوپيون آدى دير .

٢- آغ سۇ = مشكىن ماحالىندا بىر معدنى سوپيون آدى دير .

٣- ايلان جىق گولو = نيربخىنин اوستوندە ساوالانين دوءشوندە ايلانجىق كندىنده دير .

٤- ايلان دوءدۋەدۋە = موئول گولونون گونئى لرىنده بىر بىريلىن يارىم كيلومتر فاصملى ايکى معدنى گولون آدلارى دير .

٥- بۇشلو = نير بخشىنин قوزىنيدە بىر معدنى سوپيون آدى دير .

٦- جلدە باخان = سرابين قوزىيىندەن گون چىخانا سارى جلدە باخان كندىنده واقع دير .

٧- سارى سو گولو = اردبىليلن سرعىن بخشىنide اولان بىر گولون آدى دير .

٨- ساققىزچى گولو = سراب ماحالىندا و اوئون قوزىيىدن گون چىخانا سارى ساققىزچى كندىنده دير .

٩- سرداوا = اردبىليلن گون باتانىيىنان قوزىيىه سارى ساوالانين دوءشوندە بىر گولون آدى دير .

١٠- شابىل = ساوالانين قوزىيىندە قۇتۇر گولونە ياخىن بىر گولون آدى دير .

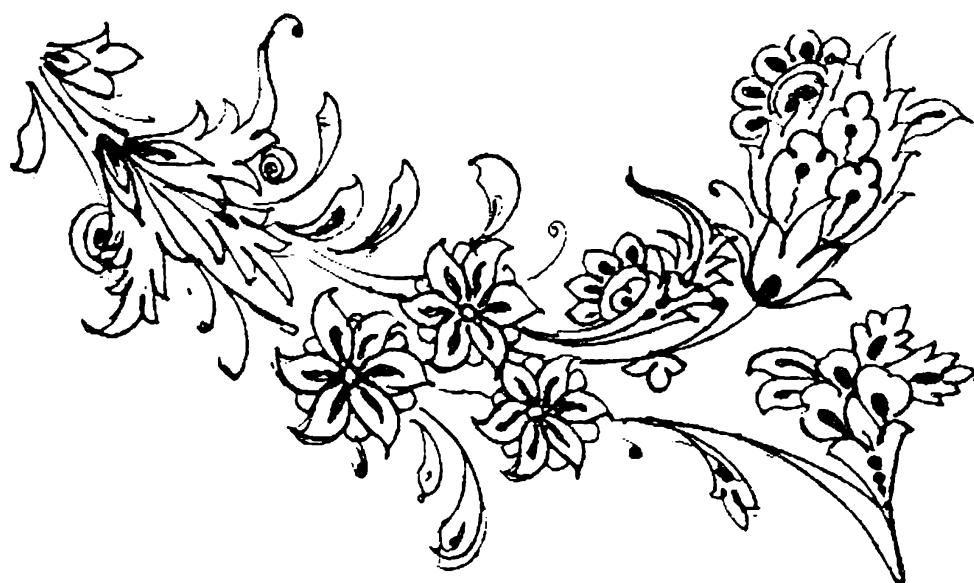
ايضاح لار

- کي او سوپئردن چىخىب اىكى داشدان يونولمۇش حوضچە لره توڭولوركى اولارىن بىرىينه شابىل و بىرىينه قابىل گۈلو دئىرلر .
- ۱۱- شالقۇن = سراب ماحالىندا و اونون قوزىيى طرفىندە بىرگولون و كندىن آدى دىر .
- ۱۲- قاراچاناق سوبىو = اردبىلدە نېمىنە سارى بىر كندىن آدى دىر كى او كندە فانتارلايان بىر قۇيۇنون سوبىونون آدى دىر كى او سوبىو بۆيرەك دا شىنىن ارىنەمىسىنە درمان سايلىر .
- ۱۳- قارا سو گۈلو = سرعىن بخشىنەدە واقع اولان معدنى سولارىن بىرى دىر .
- ۱۴- قوتورگولو = مشكىن شەھرىينىن گونئىيەساري ۱۸ كىلومتىرلىكىنەدە گۆگۈردىلى بىرگۈلدەر كى او گۈل گۆگۈر داغىنىن اتەكىنەدە و اونارچا يىنىن قىراغىندا قرار تاپمىش .
- ۱۵- قئىنرجه گۈلو = گورگۇر شلالە سىنىن گۇن باتانىنا طرف قاينار سودوركى نئچە دە يقه دە يۇمۇر تانى پىشىرر .
- ۱۶- گامىش گۈلو = سرعىن بخشىنەدە بۆيوك بىر گولون آدى دىر .
- ۱۷- وىلەدرە سوبىو = ساوالانىن گون چىخان دو شوندە بىر كندىن و گولون آدى دىر .
- ۱۸- ملىك سوبىو = موئول گولونون اوستوندە بۇلانىق و دايىز بىر گولون آدى دىر كى او گولون گۇن باتانىندا اون متىرلىك شلالە كى نئچە آغا جдан سىسى قولاغاڭلىرى و گۈزە للىك باخىمېلا نياڭكاراشلالە سىلە بو شعردە قىاص اولموش دىر .
- ۱۹- موئول گۈلو = ساوالانىن قوزىيىنەدە و مشكىن ياخىنلىيغىندا بىر سوبىون آدى دىر .
- ۲۰- يارانال (ڦنرال) سوبىو = سرعىن بخشىنەدە واقع دىر .
- ۲۱- ئىيل سوبىو = سرعىن بخشىنەدە بىر كىچىك گولون آدى دىر كى قەوه سوبىو و اعصاب سوبىو و پئىنلى سوبىو ، او گولون ياخىنلىيغىندا قرار توتموشلار .
- ۲۲- ئىددى بۇلوك گۈلو = اردبىل شەھرىينىن سرعىن بخشىنەن گۈللەرىنىن بىرى دىر .

گنجه لی حکیم خاقانی نین فارس جا سا والاں حقیندہ یازدیقی قطعه شعری

کوز شرف کعبه وار قطب کمالست
جامه احرامیان که کعبه حالت
خاست مرا آرزوش قرب سه سالست
کوست عروسی که امهات جبالست
یعنی بکرم من این چه لاف محالست
بکر کجا مانداین چه نادره حالت
صومعه دارد مگر فقیر مثال است
چادر از آن عیب پوش بینی زالست
بکرنئی شرم داشتن چه خصالست
بغنکن (خاقانیا) که بر تو حلالست

قله ابدال (اقبال) قله سبلان دان
کعبه بود سبز پوش او ز چه پوشد
در خبری خوانده ام فضیلت آن را
رفتم تا بر سرش نثار کنم جان
چادر بر سر کشید تا بن دامن
مقعد چندین هزار ساله عجوزی
موسی و خصر آمده بصومعه او
هست همانا بزرگ بینی آن زال
گفتم چادر ز روی باز نگیری
از پس بکران غیب چادر غیرت

ساوالان منظومه سينين باشقا ايضاح لاري

(١) = سکسن بيرائلات = بۇتون منبع لرده قئيد اولان آدلارا گؤره دوئردى
بئشىوز ايل قاباقدان ايندييەن قدر سکسن بيرائلات ساوالان اتهكلىرىندە
ياشايىب و ياشايىرلار آنجاق عصرىمىزدە بوائلاتلارдан اوتوز بئش ائلات
ساوالانىن هندەورىنىدە آبادلىق لاردا تاختاقاپىلى (ساكن) و قالان قىرخ
آلتى ائلات، كۆچرى حالىندا سلطان ساوالانىن دوئشلىرىنىدە و اتهكلىرىنىدە
يايلاق و فيشلاق ائدىرلر.

(٢) = دارغان گونو = زرتشتىلرین گاھانبار بىرا ملارىنىن بىرى اسفند آيىنин
سون گونوكى قىشىن قورتولماسى و مبارك يازىن گلمەسىن يئتىرير خلقى گونو
تانييىب توى توتولار كى او گونە آذر ائلى دارغان گونو آد قويىمۇشدور.

(٣) = سلطان ساوالانىن ذىروه سىيندن گونئى (قبلە) يە سارى دوراندا قارا
داغ داغلارى سلطانىن ساغ چىكىنىدە و باغرۇو داغلارى سول چىكىنىدە
قرار تاپىرلار.

(٤) = خدا آفرىن كۆرپوسو = آرازقوجاغىندا خدا آفرىن كندىنىدە ايکى باستانى
كۆرپودىر كى بىريسى / ١٦٥ مئتىرلىك / ١٥ گۈزلو، سلجوقى عصرىنىدە
دوزھلىنىميش گۈرپودىر بوكۆرپونون بئش گۈزۈ آرازىن قوزىي اليىندە و بئش
گۈزۈ آرازىن گونئى اليىندە و بئش گۈزۈ آرازىن اوستونە چكىلىميسدىر وايكىنجى
كۆرپو / ١٢٥ مئتىرلار وزۇنلۇقوندا، اون گۈزلو و صفوى عصرىنىدە تىكىلىميش بىر
كۆرپو دىر كى بو كۆرپونون قوزىي اليىندىن بىر گۈزۈ كۇر اولموشدور.

(٥) = شەھرىيوردۇ = مشكىن ماحالىندا ارجە كندىنىن اون ايکى كيلومترلىكىنىدە
قرار توتان بۇردون آدى دىرىكى او وئرانا قالان شەھرىن حاكارلارىنىدان ايندىدە
ايزلر قالىر، اونون ياخىنلىيغىندا بىر چوخ قېرىلر كى كندلى لر اونا گاۋور
قېرىرى (گىر قېرى) دئىرلر واردىرا و قېرىلرین باشىندا قارا داشدان يۇنلۇمۇش
قەھرمانلارين شكلى و شمايىلى قازىلىميسدىر كى اولا را كند آرا، مدرسه اوشاقلارى
دئىرلر * باللى قايا و سارى درە و دوئوز درەسى اونون هندەورىنىدە قرار
تاپىب لار.

ايضاح لار

(٦) = محاب داشى = سلطانين درياغىنinin قيراغيندا يۇز اوتۇز مئتىرلىك
قايانىن آدى دىر، كىچمىشىدە او داشىن اتەكلرى كى بىر نئچە گۇر اوردا واريمىش
مۇغانلارين رياضت چكدىگى يئر ايمىش .

(٧) بۇزلاق = سلطانين قوزىي اليندە اوج بوءىوك ياماج كى همىشە بوزلاق
(يىخچال) دىر قباديانى ناصر خسرو و باشقا تدقىقاتچىلار يازدىقلارينا
گۈرە او بۇزلاقلارين هئچ واخت قار - بوزو اريمه يىب و ذىروهسى قارسىز
گۈرسىنە يىب دىر .

سلطان ساداں

حکمران

تمہاری سر زبانی حسرہ لارسون

لی پھر کوڑہ لی خو جلو کوڑہ کہتے نور جن

اتکین

سبزہ بے

کم بڑن یا زنی شیرن یا زنی خبیث لارسون

گوکلزین بودے خونے

بیسلیم بلکہ دو دنیا دہشتیں درجن

کوثرین حشیمه سی دریاچہ وہ بائے